

14 ปีของการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ในอีสาน ว่าด้วยนโยบายสาธารณะ

14 Years of Public Administration Studies in the Northeastern Thailand : Public Policy

ศุภกานต์ โสภภาพร¹, ณัฐชัย เอกนราจินดาวัตน์², ธีรรัตน์ อำนาจเจริญ³ และ วลีรัตน์ แสงไชย⁴
Suphakarn Sophaporn¹, Nattachai Aeknarajindawat², Teerarat Amnartcharoen³ and
Waleerat Sangchai⁴

^{1,2,3,4}มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา (ศูนย์การศึกษาจังหวัดอุดรธานี)

^{1,2,3,4}Suan Sunandha Rajabhat University (Udon Thani Education Center), Thailand

E-mail: suphakarn.so@ssru.ac.th¹, nattachai.ae@ssru.ac.th², teerarat.am@ssru.ac.th³, waleerat.sa@ssru.ac.th⁴

Received: 2022-3-15; Revised: 2022-3-27; Accepted: 2022-3-28

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอสถานภาพองค์ความรู้ของรัฐประศาสนศาสตร์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2547-2560 ในหมวดนโยบายสาธารณะ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อเขียนทางรัฐประศาสนศาสตร์ในหมวดนโยบายสาธารณะที่เขียนขึ้นโดยนักวิชาการที่เป็นอาจารย์รัฐประศาสนศาสตร์ในหมวดดังกล่าวในมหาวิทยาลัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประจำปีการศึกษาที่ 1/2560 ซึ่งถูกผลิต ตีพิมพ์ และเผยแพร่ต่อสาธารณะระหว่างปี พ.ศ. 2547-2560 ภายใต้เงื่อนไขที่เป็นข้อเขียนทางรัฐประศาสนศาสตร์ 4 ประเภท ได้แก่ (1) บทความตีพิมพ์ในวารสารและหนังสือรวมบทความในระดับชาติ (2) ผลงานตีพิมพ์ในระดับนานาชาติ (3) โครงการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งเป็นหัวหน้าโครงการ และ (4) ตำราทางรัฐประศาสนศาสตร์ โดยไม่รวมเอกสารคำสอน

ผลการวิจัยพบว่า การศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตลอดระยะเวลา 14 ปีได้สะท้อนถึงความสนใจของแวดวงวิชาการต่อการศึกษานโยบายสาธารณะในช่วงเวลาดังกล่าว ผ่านข้อเขียนจำนวนทั้งสิ้น 184 เรื่อง โดยแบ่งออกอีกเป็น 6 หมวดย่อย ทั้งนี้ ผลของการวิจัยพบว่า การศึกษาในบางหมวดย่อยยังมุ่งตอบคำถามที่เป็นกรณีศึกษา จนละเลยการมองถึงภาพกว้าง ทว่าในบางหมวดย่อยที่ให้ความสำคัญกับข้อเขียนเชิงสังเคราะห์กลับมีอยู่จำนวนน้อย ดังนั้น จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ในแต่ละหมวดย่อยในการศึกษานโยบายสาธารณะในอีสาน ควรเดินไปด้วยกันเสมอทั้งการศึกษาในรูปแบบกรณีศึกษาและการศึกษาในรูปแบบอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการต่อยอดแนวคิดหรือพัฒนากรอบการศึกษานโยบายที่ได้จากการศึกษา ตลอดจนต่อยอดผลของการศึกษา ด้วยมุมมองมิติใหม่ ๆ ถือว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

คำสำคัญ: สถานภาพองค์ความรู้ของรัฐประศาสนศาสตร์, นโยบายสาธารณะ, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Abstract

This research aimed to present the status of knowledge in public administration between B.C. 2547-2560 in the public policy section. The data was collected from research papers written by teacher educators of public policy in the field of public administration in Northeast Thailand in the first academic year, 2560. These research papers were written, published, and publicized between B.C. 2547-2560 in four types which include (1) published articles in journals and national proceedings, (2) international published articles, (3) public administration research projects, and (4) project leaders and public administration textbooks without in inclusion of teaching documents.

The results showed that: the public administration's study in the northeastern throughout the latest 14 years reflected the interests of the field towards public policies in the period. The study gathered 184 concerned documents and divided them into six groups. The study found that some groups focused on answering case studies but ignored wide points of view; how few works stressed social interpretations. Therefore, it was necessary to conduct the groups to study public policy in the northeastern; in particular, the case studies and other associated activities should be focused on extended concepts or framework's development, including extending the study's result with new dimensions to build farthest interests.

Keywords: The State of Knowledge in Public Administration, Public Policy, Northeast Thailand

บทนำ

แม้การศึกษารัฐประศาสนศาสตร์เริ่มเข้ามามีบทบาทในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างน้อยตั้งแต่ภาคเรียนที่ 1/2539 ที่คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏมหาสารคาม ภายใต้ชื่อ “ภาควิชา รัฐศาสตร์และนิติศาสตร์” (คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2558) และภาคเรียนที่ 2 ปีเดียวกัน ที่คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี (สาขา รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2554) การเริ่มเข้ามามีบทบาทของศาสตร์การบริหาร ภาครัฐในอีสานถือว่ายังไม่มีความเป็น “รัฐประศาสนศาสตร์” พอสมควร (ศุภกานต์ โสภาพร และอลงกรณ์ อรรคแสง, 2562) อย่างไรก็ตาม จากจุดเริ่มต้นดังกล่าว พัฒนาการของศาสตร์นี้ก็เป็นไปในลักษณะดังกล่าว เรื่อยมา ต่อมาในปี พ.ศ. 2547 เมื่อวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้เปิดสอนใน สาขาวิชา (Discipline) บริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะขึ้น จึงทำให้สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์หรือนัย หนึ่งคือสาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะในขณะนั้นเป็นรูปธรรมพอที่จะถือเป็นจุดเริ่มต้นของ การศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้

งานวิจัยที่เป็นฐานของบทความนี้ได้แบ่งการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ในอีสานออกเป็น 4 หมวด ได้แก่ หมวดนโยบายสาธารณะ หมวดทฤษฎีและพฤติกรรมองค์การ หมวดการบริหารทรัพยากรมนุษย์ และหมวดการคลังและงบประมาณ ซึ่งในบทความนี้จะกล่าวถึงเพียงการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ในหมวดนโยบายสาธารณะเท่านั้น อย่างไรก็ตาม จากขอบเขตด้านระยะเวลา ตั้งแต่ พ.ศ. 2547-2560 ของงานวิจัยที่เป็นฐานของบทความนี้ แม้จะกล่าวได้ว่าการศึกษาในหมวดนโยบายสาธารณะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเริ่มใน พ.ศ. 2547 ทว่าข้อเขียนแรกภายใต้เงื่อนไขของงานวิจัยขึ้นดังกล่าว กลับพบว่างานวิชาการแรกของสาขานี้ถูกนำเสนอเมื่อ พ.ศ. 2520 โดย วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์ เรื่องการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยองค์กรของชุมชน กรณีศึกษา 1 ศาลปู่ตาของบ้านห้วยน ต.ห้วยนคำ อ.ราชสีห์ จ.ศรีสะเกษ ซึ่งหากนับจากศักราชแรกที่มีการศึกษานโยบายสาธารณะในอีสานจนถึง พ.ศ. 2546 ข้อเขียนในหมวดนโยบายสาธารณะกลับได้รับความสนใจจากแวดวงวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์เพียง 14 เรื่องเท่านั้น จึงกล่าวได้การศึกษาศาสตร์แห่งการบริหารภาครัฐภายใต้หมวดนี้ในอีสานเกือบ 26 ปี ยังไม่มีความเป็นรูปธรรมพอสมควร

อย่างไรก็ดี ภายหลังจาก พ.ศ. 2547 ที่เริ่มมีการเรียนการสอนในสาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ พร้อมกับความสนใจที่เพิ่มขึ้นของสังคมอีสานในการศึกษาด้านนี้ ซึ่งจากพัฒนาการดังกล่าว นอกจากจะเป็นการเริ่มขอบเขตด้านระยะเวลาของบทความนี้ ในปีนั้นยังมีข้อเขียนที่กล่าวถึงนโยบายสาธารณะถึง 5 เรื่องในปีเดียว และมีข้อเขียนที่ศึกษาภายใต้หมวดนี้ถึง 22 เรื่องเมื่อสิ้นสุดปี พ.ศ. 2550 โดยจำนวนดังกล่าวเป็นจำนวนที่มากกว่าการศึกษานโยบายสาธารณะในภูมิภาคนี้ตลอด 26 ปีที่ผ่านมา ดังนั้นบทความนี้จึงมีความประสงค์ที่จะนำเสนอสถานภาพองค์ความรู้ของรัฐประศาสนศาสตร์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2547-2560 ในหมวดนโยบายสาธารณะ อย่างเฉพาะเจาะจง และให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมหลังจากงานวิจัยที่เป็นฐานของบทความนี้ถูกเผยแพร่ไปแล้ว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อนำเสนอสถานภาพองค์ความรู้ของรัฐประศาสนศาสตร์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2547-2560 ในหมวดนโยบายสาธารณะ

วิธีดำเนินการวิจัย

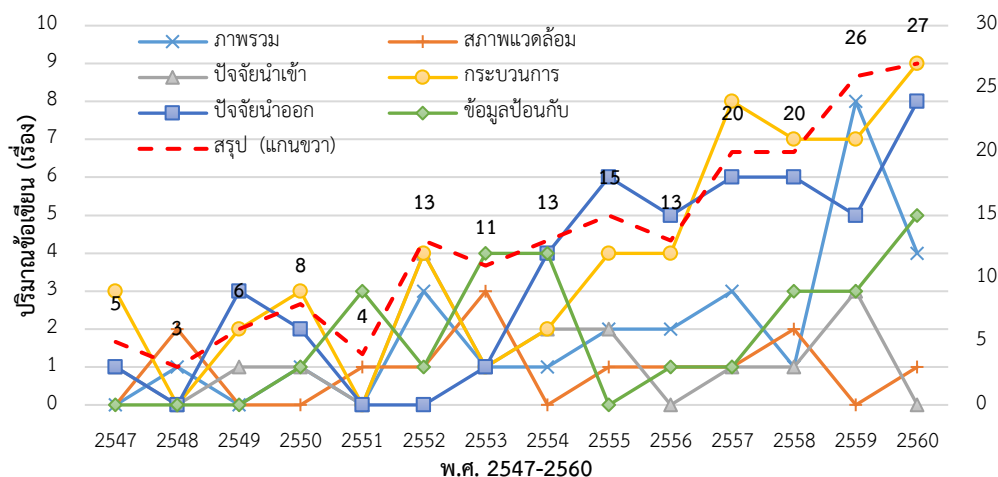
บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยที่อาศัยการวิจัยเชิงผสมผสาน กล่าวคือ ใช้วิธีเชิงคุณภาพในรูปแบบของการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก และเสริมด้วยวิธีเชิงปริมาณ เพื่อให้เห็นถึงแนวโน้มและภาพรวม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อเขียนทางรัฐประศาสนศาสตร์ในหมวดนโยบายสาธารณะที่เขียนขึ้นโดยนักวิชาการที่เป็นอาจารย์รัฐประศาสนศาสตร์ในหมวดดังกล่าวในมหาวิทยาลัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประจำปีการศึกษาที่ 1/2560 ซึ่งถูกผลิต ตีพิมพ์ และเผยแพร่ต่อสาธารณะระหว่างปี พ.ศ. 2547-2560 ภายใต้งานวิจัยที่เป็นข้อเขียนทางรัฐประศาสนศาสตร์ 4 ประเภท ได้แก่ (1) บทความตีพิมพ์ในวารสารและหนังสือรวมบทความในระดับชาติ (2) ผลงานตีพิมพ์ในระดับนานาชาติ (3) โครงการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งเป็นหัวหน้าโครงการ และ (4) ตำราทางรัฐประศาสนศาสตร์ โดยไม่รวมเอกสารคำสอน

ทั้งนี้ สำหรับแนวทางการพิจารณาและตีความข้อมูลที่ได้นั้น จะอิงตามกรอบซึ่งประยุกต์จากการสังเคราะห์ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ พ.ศ. 2558 ประกาศ ณ วันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2558 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2558) ผสมกับกรอบเชิงระบบของ David Easton (1965 อ้างถึงใน ปิยะพงษ์ บุชบงก์, 2552) และกรอบกระบวนการของ Thomas R. Dye (1981 อ้างถึงใน ปิยะพงษ์ บุชบงก์, 2552) มาเป็นกรอบแนวคิดในการจัดการกับข้อเขียน ซึ่งจะแบ่งเป็นหมวดย่อยที่มีขอบเขตและคลุมถึงเนื้อหา ดังนี้ (1) หมวดย่อยที่กล่าวถึงภาพรวมของนโยบายสาธารณะ (2) หมวดย่อยสภาพแวดล้อม ที่กล่าวถึงสถานการณ์ บริบท รวมไปถึงสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่ห้อมล้อมหมวดย่อยปัจจัยนำเข้า หมวดย่อยกระบวนการ หมวดย่อยปัจจัยนำออก และหมวดย่อยข้อมูลป้อนกลับ (3) หมวดย่อยปัจจัยนำเข้า ที่กล่าวถึง การระบุถึงปัญหา การเสนอข้อเรียกร้อง และการให้ความสนับสนุน (4) หมวดย่อยกระบวนการ ที่กล่าวถึง การกำหนดข้อเสนอแนะนโยบาย การสร้างความชอบธรรมให้กับนโยบาย การกล่าวถึงกระบวนการทางการเมืองหรือการบริหาร (5) หมวดย่อยปัจจัยนำออก ที่กล่าวถึงตัวนโยบาย/กฎหมาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ รวมไปถึงการตัดสินใจเลือกกระทำกับนโยบายทั้งการเลือกกระทำและเลือกไม่กระทำ และ (6) หมวดย่อยข้อมูลป้อนกลับ ที่กล่าวถึง การประเมินผลนโยบาย รวมถึงข้อมูลป้อนกลับ อนึ่ง จะมีการยืนยันข้อมูลดังกล่าวด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ

ผลการวิจัย

สถานภาพองค์ความรู้ของรัฐประศาสนศาสตร์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2547-2560 ในหมวดนโยบายสาธารณะ

การศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตลอดระยะเวลา 14 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2547-2560 ได้สะท้อนถึงความสนใจของแวดวงวิชาการต่อการศึกษา นโยบายสาธารณะในช่วงเวลาดังกล่าว ผ่านข้อเขียนจำนวนทั้งสิ้น 184 เรื่อง โดยในหมวดย่อยกระบวนการมีปริมาณข้อเขียนที่มากที่สุด จำนวน 54 เรื่อง หรือร้อยละ 29.35 รองลงมาเป็นหมวดย่อยปัจจัยนำออกมีปริมาณข้อเขียน จำนวน 47 เรื่อง หรือร้อยละ 25.54 รองลงมาอีกเป็นหมวดย่อยที่กล่าวถึงภาพรวมของนโยบายสาธารณะ จำนวน 27 เรื่อง หรือร้อยละ 14.67 ตามด้วยหมวดย่อยข้อมูลป้อนกลับที่มีปริมาณข้อเขียนจำนวน 26 เรื่อง ร้อยละ 14.13 ต่อด้วยหมวดย่อยปัจจัยนำเข้าที่มีปริมาณข้อเขียน จำนวน 17 เรื่อง หรือร้อยละ 9.24 และหมวดย่อยสภาพแวดล้อมที่มีปริมาณข้อเขียนน้อยที่สุด จำนวน 13 เรื่อง หรือร้อยละ 7.07 ทั้งนี้ หากมองในภาพรวมแล้ว จะเห็นว่า ในปี พ.ศ. 2560 มีปริมาณข้อเขียนมากที่สุด จำนวน 27 เรื่อง ขณะที่ ปี พ.ศ. 2548 มีปริมาณข้อเขียนน้อยที่สุด จำนวนเพียง 3 เรื่อง ดังภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แสดงภาพรวมและแนวโน้มการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภายใต้หมวดนโยบายสาธารณะ ตั้งแต่ พ.ศ. 2547-2560 โดยแบ่งตามปี

อนึ่ง ข้อเขียนในหมวดนโยบายสาธารณะ แต่ละหมวดย่อยให้ความสนใจศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปตามตารางดังต่อไปนี้

ตาราง 1 แสดงประเด็นที่ข้อเขียนในหมวดนโยบายสาธารณะให้ความสนใจ

ประเด็นที่ข้อเขียนในหมวดนโยบายสาธารณะ ให้ความสนใจ	ปริมาณข้อเขียน	
	เรื่อง	ร้อยละ
1. หมวดย่อยภาพรวม	27	14.67
- ประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ	27	14.67
2. หมวดย่อยสภาพแวดล้อม	13	7.07
- ประเด็นเกี่ยวกับการจัดการขยะ	1	0.54
- ประเด็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	1	0.54
- ประเด็นเกี่ยวกับความยากจนและความเหลื่อมล้ำ	1	0.54
- ประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	1	0.54
- ประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ	8	4.35
- ประเด็นเกี่ยวกับสังคม	1	0.54
3. หมวดย่อยปัจจัยนำเข้า	17	9.24
- ประเด็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	4	2.17
- ประเด็นเกี่ยวกับเกษตรกรรม	1	0.54
- ประเด็นเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ	1	0.54
- ประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ	8	4.35
- ประเด็นเกี่ยวกับพลังงานทดแทน	2	1.09
- ประเด็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน	1	0.54
4. หมวดย่อยกระบวนการ	54	29.35
- ประเด็นเกี่ยวกับการจัดการขยะ	4	2.17
- ประเด็นเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติ	2	1.09

ประเด็นที่ข้อเขียนในหมวดนโยบายสาธารณะ ให้ความสนใจ	ปริมาณข้อเขียน	
	เรื่อง	ร้อยละ
- ประเด็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	4	2.17
- ประเด็นเกี่ยวกับเกษตรกรรม	3	1.63
- ประเด็นเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ	1	0.54
- ประเด็นเกี่ยวกับความยากจนและความเหลื่อมล้ำ	2	1.09
- ประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	6	3.26
- ประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ	23	12.50
- ประเด็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน	3	1.63
- ประเด็นเกี่ยวกับสังคม	3	1.63
- ประเด็นเกี่ยวกับสุขภาพ	1	0.54
- ประเด็นเกี่ยวกับอาหาร	2	1.09
5. หมวดย่อยปัจจัยนำออก	47	25.54
- ประเด็นเกี่ยวกับการคมนาคมขนส่ง	1	0.54
- ประเด็นเกี่ยวกับการจัดการขยะ	2	1.09
- ประเด็นเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติ	2	1.09
- ประเด็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	4	2.17
- ประเด็นเกี่ยวกับการศึกษา	2	1.09
- ประเด็นเกี่ยวกับเกษตรกรรม	2	1.09
- ประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	13	7.07
- ประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ	12	6.52
- ประเด็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน	3	1.63
- ประเด็นเกี่ยวกับสังคม	5	2.72
- ประเด็นเกี่ยวกับอาหาร	1	0.54
6. หมวดย่อยข้อมูลป้อนกลับ	26	14.13
- ประเด็นเกี่ยวกับการจัดการขยะ	1	0.54
- ประเด็นเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติ	1	0.54
- ประเด็นเกี่ยวกับเกษตรกรรม	4	2.17
- ประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	2	1.09
- ประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ	14	7.61
- ประเด็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน	3	1.63
- ประเด็นเกี่ยวกับอุตสาหกรรม	1	0.54
รวม	184	100.00

อภิปรายผล

จากสถานภาพองค์ความรู้ของรัฐประศาสนศาสตร์ในหมวดนโยบายสาธารณะที่ถูกสะท้อนผ่านข้อเขียนทางวิชาการโดยนักวิชาการที่เป็นอาจารย์ซึ่งสอนอยู่ในมหาวิทยาลัยในภาคอีสาน จำนวน 184 เรื่อง แสดงให้เห็นว่าประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะเป็นประเด็นที่ถูกศึกษามากที่สุด จำนวนถึง 92 เรื่อง ซึ่งหากมองกล่าวตามหมวดย่อย จะเห็นว่า การศึกษาประเด็นนี้ภายใต้หมวดย่อยที่กล่าวถึงภาพรวมของนโยบายสาธารณะมีจำนวนมากที่สุดถึง 27 เรื่อง แต่ที่น่าสนใจไปกว่านั้นคือ การศึกษาเกี่ยวกับประเด็นนโยบายสาธารณะภายใต้หมวดย่อยกระบวนการที่ปรากฏว่ามีข้อเขียนที่สนใจประเด็นดังกล่าวถึง 23 เรื่อง มากไปกว่านั้น ในหมวดย่อยปัจจัยนำออกมีการแย่งชิงขึ้นมาเป็นประเด็นหลักของการศึกษาในหมวดย่อยนี้ระหว่างประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะอีกด้วย ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่าการอภิปรายผลด้วยการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในประเด็นที่โดดเด่นที่แวดวงรัฐประศาสนศาสตร์ในอีสานสนใจตลอดช่วงเวลา 14 ปี และให้ข้อเสนอแนะหลังจากเห็นภาพดังกล่าว จะทำให้แวดวงวิชาการในแถบนี้เห็นถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส รวมไปถึงอุปสรรคในการจะสร้างสรรค์ผลงานวิชาการในมิติใหม่ๆ ก็เป็นไปได้ ทั้งนี้ เนื่องจากหมวดย่อยที่กล่าวถึงภาพรวมของนโยบายสาธารณะมีการศึกษาเพียงประเด็นเดียว ผู้เขียนจึงได้อภิปรายให้เห็นถึงภาพรวมทั้งหมดของการศึกษาในประเด็นนี้ภายใต้หมวดย่อยดังกล่าว แต่หมวดย่อยอื่นนอกจากนั้น จะเห็นว่าได้รับความสนใจจากแวดวงวิชาการในหลายประเด็น ทว่าในแต่ละหมวดย่อยกลับมีเพียง 1 หรือ 2 ประเด็นเท่านั้นที่ถูกศึกษามากเป็นพิเศษ เช่นนี้ ผู้เขียนจึงหยิบเพียงประเด็นเหล่านั้นขึ้นมาอภิปราย ดังนี้

1. หมวดย่อยที่กล่าวถึงภาพรวมของนโยบายสาธารณะ

14 ปีของการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ในภาคอีสาน หมวดย่อยนี้ได้รับความสนใจจากแวดวงวิชาการถึงร้อยละ 14.67 หรือหากนับเป็นจำนวนของข้อเขียนแล้ว นับได้จำนวน 27 เรื่อง โดยข้อเขียนแรกในหมวดย่อยนี้เป็นผลงานของ กิติรัตน์ สีหพันธ์ (2548) เรื่องความสัมพันธ์ของการเขียนประวัติศาสตร์ลาวกับนโยบายจินตนาการใหม่ ในปี พ.ศ. 2548 จากนั้นถึงเวลาถึง 2 ปี ถึงได้มีการกล่าวถึงประเด็นดังกล่าวอีกครั้ง โดยเป็นข้อเขียนของ พันธเรศ ธรรมสอน (2550) เรื่องการวิเคราะห์นโยบาย จากนั้นถึงเวลาไปอีก 2 ปี กล่าวคือใน พ.ศ. 2552 ถึงได้มีงานในลักษณะเดียวกันอีก นั่นคือ งานของ Boossabong, Piyapong & Matthew, Taylor (2009) เรื่อง Social Capital-based Policy Making: Theoretical Background and Practices และหนังสือรวมบทความเรื่องนโยบายและแผนระดับท้องถิ่น: ฐานคติทางทฤษฎีและสังเขปแนวปฏิบัติ (ปิยะพงษ์ บุขบงก์ (บรรณาธิการ), 2552) และงานของ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2552) เรื่องการวิจัยเชิงคุณภาพกับการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าในครั้งแรกของทศวรรษ ข้อเขียนทางวิชาการได้ใช้วิธีการศึกษาที่เป็นวิธีเชิงคุณภาพทั้งหมด ซึ่งข้อเขียนทั้งหมดให้ความสำคัญไปที่ประเด็นภาพรวมของนโยบายสาธารณะหรืออีกนัยหนึ่งคือแนวคิด ทฤษฎี ตัวแบบของนโยบายสาธารณะเพียงอย่างเดียว

ครึ่งหลังของทศวรรษเริ่มด้วยผลงานของ ปิยะพงษ์ บุขบงก์ (2553) ในรูปแบบหนังสือรวมบทความเรื่องสรุสาระการบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ ในปี พ.ศ. 2553 หลังจากนั้นอีกหนึ่งปี กล่าวคือ ในปี 2554 ประโยชน์ ส่งกลิ่น (2554) ได้เสนอผลงานเรื่องนโยบายสาธารณะยุคหลังสมัยใหม่ ซึ่งผลการศึกษา

ชี้ให้เห็นว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้นในการศึกษาและวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากการศึกษานโยบายสาธารณะแบบดั้งเดิมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของระเบียบวิธีเชิงประจักษ์นิยมของยุคสมัยใหม่ไปสู่ระเบียบวิธีแบบวาทกรรม แนวการตีความและแบบเรื่องเล่าในยุคหลังสมัยใหม่ และในแง่ของการปฏิบัติมีการเปลี่ยนแปลงจากการกำหนดนโยบายจากบนลงล่าง (Top Down) ไปสู่การกำหนดนโยบายจากล่างขึ้นบน (Bottom Up) ถัดมาอีกหนึ่งปี คือในปี พ.ศ. 2555 กัตัญญุ แก้วทานาม (2555) ได้เสนอผลงานเรื่องนโยบายสาธารณะ ที่กล่าวถึงภาพรวมๆ ของนโยบายสาธารณะดังที่เคยเป็นมา ขณะที่ในส่วน ของ ปิยะพงษ์ บุขบงก์ (2555) ได้เสนอผลงานเรื่องเครือข่ายนโยบาย (Policy Networks): ทบทวนปฏิสัมพันธ์ รัฐ ท้องถิ่น องค์กรพัฒนา และชุมชน โดยมีข้อเสนอแนะให้มีความระมัดระวังในการใช้แนวคิดหรือทฤษฎีของ ตะวันตกเพื่อศึกษาหรือวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่างๆ ในบริบทของไทย ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับงาน เขียนในศักราชนี้คงหนีไม่พ้นการไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับระเบียบวิธีเชิงประจักษ์นิยมของนโยบายสาธารณะหรือ หากมองภาพที่ใหญ่กว่า อาจกล่าวได้ว่าการเริ่มหันห่างจากระเบียบวิธีเชิงประจักษ์นิยมของรัฐประศาสน ศาสตร์ในอีสานเลยก็ว่าได้

จากนั้นมาในปี พ.ศ. 2556 ถึง 2558 ผลงานทางวิชาการด้านนโยบายสาธารณะถูกหยิบจับและ นำเสนอเรื่อยมาอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งประกอบไปด้วยข้อเสนอเรื่องนโยบายสาธารณะและการวางแผน ของ ธัญว รัตน์ แจ่มใส (2556) เรื่องการบริหารการพัฒนา ของปาริชา มารีเคน (2556) เรื่องการวางแผนกลยุทธ์และ การบริหารโครงการ ของ กัตัญญุ แก้วทานาม (2557) เรื่องนโยบายสาธารณะแนวการตีความ ของ ประโยชน์ สังกลิณ (2557) ซึ่งผลการศึกษาปรากฏว่าแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการตีความแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (1) การ ตีความเชิงบรรยาย ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดย่อย 2 แนวคิด คือ ชาติพันธุ์วรรณาและปรากฏการณ์วิทยา (2) การตีความเชิงวิพากษ์ และ (3) การตีความแบบหลังสมัยใหม่ ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดย่อย 5 แนวคิด คือ เรื่องเล่าและอัตถิภาวนาน วาทกรรม การรื้อสร้าง การวิเคราะห์ภาษา และการบริหารจัดการชีวิต นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอเรื่องการศึกษาการนำนโยบายไปปฏิบัติ: จากวันนั้น..เราเดินทางมาไกลเท่าไร ของ วรุตม์ อิงคถาวรวงศ์ (2557) ที่มีการตรวจสอบองค์ความรู้ในภาพรวมของการนำนโยบายไปปฏิบัติ โดยมีการไล่เลียงให้เห็นถึงพัฒนาการของการศึกษาการนำนโยบายไปปฏิบัติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนการให้ ข้อเสนอแนะ และปิดท้ายการพยากรณ์การก้าวสู่ยุคต่อไปของการศึกษาการนำนโยบายไปปฏิบัติ ตาม Pattern ของข้อเสนอแนะนี้ และทิ้งท้ายด้วยข้อเสนอเรื่องการพัฒนากระบวนการนโยบายสาธารณะภาคประชาชน ของ สถาพร เริงธรรม (2558) ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าในห้วงเวลานี้ขอบเขตของการศึกษาเกี่ยวกับภาพรวมของ นโยบายสาธารณะได้ขยายไปถึงหัวข้อการบริหารการพัฒนา และข้อเสนอแนะอีกประการคืองานของ สถาพร เริงธรรม (2558) ในปี พ.ศ. 2558 แม้ได้กล่าวถึงภาพรวมของนโยบายสาธารณะ แต่กลับมีจุดเน้นไปที่การ พัฒนาระบบการของนโยบายสาธารณะโดยภาคประชาชน หรืออีกนัยหนึ่งคือผลงานที่ศึกษาภาพรวมดังเช่น ในหมวดย่อยนี้เริ่มมีการให้ความสำคัญกับภาคประชาชน พร้อมทั้งเริ่มมองว่าภาครัฐไม่ได้เป็นเพียงผู้เดียวอีก แล้วในกระบวนการนโยบาย นอกจากนี้ ประโยชน์ สังกลิณ (2557) เริ่มให้ภาพใหม่แก่การศึกษานโยบาย สาธารณะต่อจากปี พ.ศ. 2554 ที่เน้นย้ำให้เห็นถึงความพยายามที่จะออกจากระเบียบวิธีเชิงประจักษ์นิยมของ นโยบายสาธารณะ

นับระยะเวลาได้ 11 ปี ที่องค์ความรู้ในเรื่องนโยบายสาธารณะได้แสดงให้เห็นประจักษ์ท่ามกลางพลวัตของปัญหาและประเด็นท้าทายในอีสาน แต่เมื่อย้อนกลับไปวิเคราะห์ในเชิงสถิติกลับพบว่า 11 ปีที่ผ่านมามีผลงานทางวิชาการในประเด็นภาพรวมของนโยบายสาธารณะน้อยมากเมื่อเทียบกับ 2 ปีสุดท้ายก่อนสิ้นสุดระยะเวลาของการศึกษานี้ กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2559-2560 มีข้อเขียนทางวิชาการรวมกันถึง 12 เรื่อง แต่ 11 ปีที่ผ่านมา มีข้อเขียนรวมกันเพียง 15 เรื่อง ซึ่งข้อเขียนในช่วงปลายห้วงเวลาในการศึกษาของบทความนี้ ดูเหมือนว่า ผลงานของ ปิยะพงษ์ บุขบงก์ จะสว่างไสวบนเวทีของโรงละครแห่งนี้ เริ่มด้วยผลงานเรื่อง Policy Analysis in Thailand: A Comparison of Technical and Local Knowledge (Boossabong, 2017) ต่อด้วยเรื่อง Deliberative Policy Analysis (Boossabong, Piyapong & Fischer, 2016) ที่เป็นผลงานร่วมกับ Frank Fischer ต่อด้วยเรื่องการวิเคราะห์นโยบายและการวางแผนแบบปรึกษาหารือ: สำนวนจิตพิพล Habermas ใน การศึกษานโยบายและแผน (ปิยะพงษ์ บุขบงก์, 2559ก) ต่อด้วยเรื่องการวิเคราะห์นโยบายและการวางแผนแบบปรึกษาหารือในการบริหารจัดการท้องถิ่นไทย: บทเรียนแนวปฏิบัติของเทศบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง (ปิยะพงษ์ บุขบงก์ และ Frank Fischer, 2559) และเรื่องถอดรหัสนโยบายสาธารณะ: จากเชิงเทคนิคสู่เชิงวิพากษ์ ตีความและปรึกษาหารือ (ปิยะพงษ์ บุขบงก์, 2559ข) ทั้งนี้ ความโดดเด่นของผลงานในศักราชนี้ คงหนีไม่พ้นการวิเคราะห์นโยบายและการวางแผนแบบปรึกษาหารือที่ถูกบ่มเพาะมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 โดย ปิยะพงษ์ บุขบงก์ (2559ก, 2559ข) ได้ชี้ให้เห็นว่าการวิเคราะห์นโยบายและการวางแผนแบบปรึกษาหารือต่อโยงจากการวิเคราะห์นโยบายและการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ทว่าเน้นการมีส่วนร่วมที่เข้มข้นกว่าหรือใส่ใจมิติด้านคุณภาพของการมีส่วนร่วมมากกว่าด้านปริมาณ และยังชี้ให้เห็นต่อไปว่าการวิเคราะห์นโยบายและการวางแผนแบบดั้งเดิมได้กีดกันผู้คนทั่วไปออกจากเรื่องการวิเคราะห์นโยบายและการวางแผน เนื่องจากมองว่าเรื่องเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องที่ชาวบ้านทั่วไปจะรู้เรื่องหรือเข้ามาเกี่ยวข้อง หากแต่เป็นเรื่องของนักเทคโนโลยีหรือนักนโยบายและแผน นอกจากนั้น ใน พ.ศ. นี้ ยังมีผลงานของ สัญญา เคนาภูมิ (2559ค, 2559ง, 2559ก) อีก 3 เรื่อง ประกอบด้วย เรื่องการสร้างกลยุทธ์จากฐานการวิจัยเชิงสำรวจทางการบริหารจัดการ ต่อด้วยเรื่องนโยบายสาธารณะ: การยุติและการถ่วงดุล และเรื่องกรอบแนวคิดการศึกษานโยบายสาธารณะ ซึ่งในเรื่องหลังสุด สัญญา เคนาภูมิ (2559ก) ได้เสนอผลงานโดยกลับไปทบทวนการให้ความหมายของนโยบายสาธารณะ วิวัฒนาการและแนวทางการศึกษานโยบายสาธารณะ กรอบแนวคิดการศึกษานโยบายสาธารณะที่แสดงให้เห็นถึงตัวแบบ เช่น ตัวแบบชนชั้นนำ ตัวแบบสถาบัน หรือตัวแบบส่วนที่เพิ่ม และได้เสนอกระบวนการนโยบายสาธารณะ ซึ่งแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ การก่อตัวนโยบาย การกำหนดนโยบาย การตัดสินใจนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินผลนโยบาย

ในปีสุดท้ายก่อนสิ้นสุดระยะเวลาในการศึกษา ข้อเขียนในประเด็นภาพรวมก็ถูกเสนอโดยนักวิชาการในภาคอีสานเรื่อยมา โดยในปี พ.ศ. 2560 นี้ ปิยะพงษ์ บุขบงก์ (2560) ได้เสนอผลงานเรื่องการวิเคราะห์นโยบายและการวางแผนแบบปรึกษาหารือ ขณะเดียวกันนักวิชาการคนอื่นๆ ประกอบไปด้วย สุนทรชัย ขอบยศ (2560) ได้เสนอข้อเขียนเรื่องการวางแผนยุทธศาสตร์: แนวคิดและแนวปฏิบัติ สถาพร เริงธรรม (2560) ได้เสนอเรื่องนโยบายสาธารณะของประชาชน ส่วนสัญญา เคนาภูมิ ได้เสนอผลงานร่วมกับเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร ภายใต้เรื่องกรอบแนวคิดการศึกษาการวางแผนและการบริหารแผน (สัญญา เคนาภูมิ และ

เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร, 2560) ซึ่งข้อเขียนนี้ให้ภาพว่าการวางแผนเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการคิดและการตัดสินใจทางเลือกที่ดีที่สุดในการปฏิบัติงานโดยการเลือกใช้ปัจจัยต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานในอนาคตเป็นไปอย่างเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพสูงสุด ดังนั้น ในงานชิ้นนี้จึงเสนอประเภทของแผน องค์ประกอบของการวางแผน กระบวนการวางแผน เทคนิควิธีการ รวมไปถึงเครื่องมือสำหรับการวางแผน

2. ทมวดยอยสภาพแวดล้อม

ประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะได้รับความสนใจมากที่สุดสำหรับการศึกษาในทมวดยอยสภาพแวดล้อม โดยประกอบไปด้วยงานของ ปิยะพงษ์ บุชบงก์ (2552ข) ในปี พ.ศ. 2552 เรื่องทุนทางสังคม: การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจ กรณีศึกษา จ.มหาสารคาม ขอนแก่น และร้อยเอ็ด ปีถัดมาประเด็นนี้ก็ถูกศึกษาอีกครั้ง ด้วยผลงานเรื่องการเฝ้าระวังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและนโยบายสาธารณะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดย ปิยะพงษ์ บุชบงก์ และคณะ (2553) ที่มีความต้องการบรรลุเป้าหมายของการเฝ้าระวังและติดตามข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบจากประเด็นการเมืองและนโยบายสาธารณะที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับพื้นที่ภาคอีสานหลังเหตุการณ์การรัฐประหาร ในวันที่ 19 กันยายน 2549 และการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ 2550 และข้อค้นพบที่สำคัญ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและนโยบายสาธารณะภายหลังการรัฐประหาร 2549 ถึง 2553 ได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และระบบนิเวศอีสานอย่างกว้างขวางและในหลายมิติ นอกจากนั้นยังมีข้อเขียนของ ปิยะพงษ์ บุชบงก์ และพิศาล มุกดาร์สมิ (2553) เรื่องทุนทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้การเปลี่ยนแปลง: เปรียบเทียบชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท ที่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงที่จะมีผลต่อสภาพแวดล้อมของนโยบายสาธารณะในภาคอีสานดังกล่าว และปิดท้ายศักราชด้วยผลงานของ สิทธิชัย ต้นศรีสกุล (2553) เรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืน กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม ในรูปแบบการศึกษาแบบกรณีศึกษาที่มีความมุ่งหมายเพื่อสร้างและพัฒนาแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดมหาสารคาม โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงผสมผสานเพื่อให้เห็นถึงปัจจัยแวดล้อมที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนที่ว่ำนั้น ซึ่งรูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดมหาสารคามตามข้อเสนอของข้อเขียนดังกล่าวมี 8 ขั้นตอน ประกอบด้วย (1) การศึกษาชุมชน (2) การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน (3) การจัดลำดับความต้องการและปัญหาชุมชน (4) การวางแผนแก้ปัญหา (5) การพิจารณาวิธีการดำเนินงาน (6) การดำเนินงาน (7) การประเมินผลงาน และ (8) การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค

เว้นระยะห่างไปหลายปี สำหรับการศึกษานี้ ประเด็นนี้ จนกระทั่งช่วงปลายของการศึกษา ศราวุธ พลโคตร (2557) ได้เสนอผลงานเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการจัดตั้งจังหวัด กรณีศึกษา อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ในปี พ.ศ. 2557 ต่อด้วยอีก 2 ผลงานจาก ปิยะพงษ์ บุชบงก์ และสุนทรชัย ขอบยศ (2558ก, 2558ข) ใน พ.ศ. 2558 ได้แก่ เรื่องนโยบายและการบริหารจัดการท้องถิ่นบนฐานของทุนทางสังคม: ทางเลือกของการพัฒนาท้องถิ่นในศตวรรษที่ 21 และเรื่องสถานะและบทบาทของทุนทางสังคมที่สะท้อนความเป็นอีสานในการพัฒนาเมืองที่มีเอกลักษณ์และยั่งยืน: กรณีศึกษา ชุมชนเมืองเก่าในร้อยแก่นสารสินธุ์ โดยได้สำรวจพรมแดนของทุนทางสังคมที่มีรากฐานเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคมมีศักยภาพที่จะนำมาพัฒนาท้องถิ่น เพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาท้องถิ่นในศตวรรษที่ 21 ที่นอกเหนือไปจาก

การแสวงหานวัตกรรม อันนำมาซึ่งการให้ภาพใหม่แก่ “ทุนทางสังคม” ว่ามีฐานะที่เป็นทรัพยากรการพัฒนาท้องถิ่นอย่างหนึ่ง นอกจากนั้นยังเป็นเสมือนเป็นกาวที่เชื่อมตัวแสดงนโยบายและผู้มีส่วนได้เสียของการบริหารจัดการเข้าหากันอีกด้วย และปิดท้ายด้วยผลงานแนวปฏิบัตินิยามของ เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร และ สมศักดิ์ พรหมเตือ (2560) เรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดมหาสารคาม โดยมีความต้องการศึกษาการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนา และศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อผลการดำเนินงานดังกล่าว ด้วยวิธีการศึกษาในเชิงปริมาณเพื่อให้เห็นถึงภาพรวมของสภาพแวดล้อมในการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นนโยบาย และพบว่าปัจจัยด้านจิตใจ ปัจจัยด้านการยอมรับ ปัจจัยด้านการทำงานเป็นทีม และปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม เป็น 4 ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดมหาสารคาม

3. หมวดยอยปัจจัยนำเข้า

การศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ในสาขา/หมวดนโยบายสาธารณะ ในหมวดย่อยปัจจัยนำเข้าก็ยังคงเน้นถึงประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะดังเช่น 2 หมวดย่อยก่อนหน้านี้ โดยผลงานเรื่องแนวทางในการพัฒนาชุมชนแออัดในเขตพื้นที่เทศบาลนครอุบลราชธานีโดยการให้การอบรมในรูปแบบศึกษาสงเคราะห์ ของ วินัย จำปาอ่อน (2552) และงานของ ปิยะพงษ์ บุขบงก์ (2552ก) เรื่องการกำหนดนโยบายสาธารณะ: กระบวนทัศน์แนวทาง ตัวแบบ กรอบ และเทคนิค สะท้อนให้เห็นความสนใจดังกล่าว ซึ่งงานชิ้นหลังก็คือของ ปิยะพงษ์ บุขบงก์ (2552ก) นับเป็นข้อเขียนไม่กี่เรื่องในประเทศที่น่าเสนอเฉพาะเจาะจงไปที่เรื่องของการกำหนดนโยบายสาธารณะโดยเฉพาะและอย่างละเอียด ไล่เลียงมาจากกระบวนทัศน์ แนวทาง ตัวแบบ กรอบ และเทคนิค พร้อมทั้งพยายามอธิบายผ่านหลักอริยสัจสี่ในทางพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นขั้นตอนภายใต้กระบวนการเพื่อการดับทุกข์เหมือนกัน โดยในแง่ของการกำหนดนโยบายสาธารณะนั้นถือเป็นการพยายามดับทุกข์ของสังคมหรือส่วนรวม

ข้อเขียนในหมวดย่อยปัจจัยนำเข้าให้ความสำคัญกับประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะติดต่อกันกว่าครึ่งทศวรรษ กล่าวคือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2552-2557 (เว้นแต่เพียง พ.ศ. 2556) โดยหลังจาก พ.ศ. 2552 ที่ได้กล่าวถึงไปแล้วก่อนหน้านี้ ก็ได้มีข้อเขียนเพิ่มขึ้นอีก 5 เรื่องโดยให้ความสำคัญกับประเด็นนี้ นั่นคือ ข้อเขียนเรื่องการศึกษาศักยภาพ สภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ของ เสกสรรค์ สนวา (2553) ต่อด้วยข้อเขียนเรื่องการศึกษาพลังชุมชนบนฐานการจัดการของชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านริมบึง ต.ขามมะแกแสง อ.ขามมะแกแสง จ.นครราชสีมา ของ วรัชยา เชื้อจันทิก (2554) ในปีถัดมา และผลงานของ วิฑูรย์ วีรศิลป์ เรื่องกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัด, เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล จากฐานข้อมูลการมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ ในปีเดียวกันตามด้วยผลงานของ สุรพงษ์ พันชะโก, พรสวรรค์ สุวัฒนศรีย์, มาริยา เถาอินปาก, อนุกุล นุ่นภูบาล และพชรภณ ใจงามดี (2555) เรื่องการพัฒนาศักยภาพชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย และข้อเขียนของ จิตรลดา ไชยะ (2557) เรื่องการกำหนดยุทธศาสตร์สำหรับการรณรงค์ให้ใช้จักรยานในชีวิตประจำวันของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในปี พ.ศ. 2557 และปิดท้ายห้วงปลายของการศึกษา

ด้วยผลงานของ สัญญา เคนาภูมิ (2559ข) เรื่องการกำหนดนโยบายสาธารณะ: ทฤษฎีและกระบวนการ
ในประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ

4. หมวดย่อยกระบวนการ

ประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะยังคงเป็นประเด็นหลักของการศึกษาในหมวดย่อยนี้ มากไปกว่านั้น หากไม่นับประเด็นนี้ภายใต้การศึกษาของหมวดย่อยภาพรวม ถือได้ว่าแวดวงวิชาการให้ความสนใจศึกษา
ประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะภายใต้หมวดย่อยกระบวนการมากที่สุด โดยมีจำนวนข้อเขียนถึง 23 เรื่อง
หรือร้อยละ 12.50 ด้วยการเริ่มศึกษาถึงประเด็นนี้ตั้งแต่เปิดห้วงเวลาของการศึกษานี้เป็นต้นมา

ในปี พ.ศ. 2547 ข้อเขียนเรื่องการวิเคราะห์โครงการและการบริหารโครงการ: แนวคิดและแนวทาง
เชิงสร้างสัมฤทธิ์ผล ของ วชิรินทร์ สุทธิชัย (2547) ต่อด้วยข้อเขียนเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ
ดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ของ วิทยา เจริญศิริ
(2547) เปิดสองเรื่องแรกที่ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะภายใต้หมวดย่อยกระบวนการ จากนั้น
ว่างเว้นไปสักระยะ ในปี พ.ศ. 2550 ผลงานเรื่องการศึกษาพัฒนาแหล่งเรียนรู้และบทเรียนท้องถิ่น: กรณีศึกษา
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นชุมชนผู้ไท ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จึงถูกเสนอโดย
กตัญญู แก้วหานาม (2550) จากนั้นทิ้งช่วงไปอีก 2 ปี กล่าวคือ พ.ศ. 2552 การศึกษาในประเด็นนโยบาย
สาธารณะจึงถูกศึกษาอีกครั้งภายใต้หมวดย่อยนี้ โดยเป็นผลงานของ เสาวลักษณ์ นิกรพิทยา (2552) เรื่องการ
มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา: องค์การบริหารส่วนตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัด
มหาสารคาม ซึ่งข้อเขียนนี้ได้ใช้วิธีการศึกษาในเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียวเพื่อชี้ให้เห็นภาพรวมของการที่
ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ และนำเสนอด้วยการพรรณนาความโดยอิงข้อมูล
เชิงสถิติเพียงอย่างเดียว ดังเช่นการศึกษาภายใต้ร่มเงาของปฏิธานนิยมทั่ว ๆ ไป และปิดท้ายด้วยงานของ
ปิยะพงษ์ บุชบงก์ และจาพิกรณ์ เผือกโสภณ (2552) เรื่องการวัดอุณหภูมิประชาธิปไตยในท้องถิ่น: นวัตกรรม
การตรวจสอบการเมืองและการบริหารงานท้องถิ่นโดยชุมชน

ประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะจะกลายเป็นประเด็นร้อน (Hot Issue) ของข้อเขียนในหมวดย่อย
กระบวนการ โดยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 เป็นต้นมา กระทั่งสิ้นสุดระยะเวลาของการศึกษานี้ หน้ากระดาษถูกอุทิศ
ให้แก่ประเด็นนี้ถึง 18 เรื่อง โดยเริ่มจากผลงานของ จีรวัฒน์ เจริญสุข (2554) เรื่องความต้องการและอุปสรรค
ของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองและเขตชนบทต่อการเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะใน
ระดับท้องถิ่น: ศึกษาในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองและองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดกาฬสินธุ์ มหาสารคาม
และร้อยเอ็ด ต่อมาในปี พ.ศ. 2555 กตัญญู แก้วหานาม (2555ก) ได้นำเสนอผลงานเรื่องข้อเขียนเรื่องการมี
ส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาล: ศึกษาเปรียบเทียบเทศบาลนครขอนแก่นกับเทศบาล
เมืองกาฬสินธุ์ และในปีเดียวกัน สิทธิชัย ต้นศรีสกุล (2555) ได้เสนอผลงานเรื่องการใช้วิถีชุมชนแบบดั้งเดิม
เสริมสร้างการบริหารจัดการชุมชนให้เข้มแข็ง กรณีศึกษา บ่อพันขัน จังหวัดร้อยเอ็ด โดยได้เสนอการสร้างการ
บริหารจัดการแบบบูรณาการจาก 5 รูปแบบ ได้แก่ (1) ปัจจัยสี่และวิถีชีวิต ที่ต้องรักษาป่า แหล่งน้ำ/สร้าง
ความเชื่อความศรัทธา พึ่งพาปราชญ์ชาวบ้าน บริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมแบ่งปันกัน พึ่งพาระบบเศรษฐกิจ
พอเพียง (2) ปัจจัยพิธีกรรมและความเชื่อ ที่ต้องกระตุ้นจิตสำนึก มีกระบวนการเรียนรู้ชุมชนผ่านพิธีกรรมเจ้าปู่

ผ่านและผีปตา (3) ปัจจัยการใช้พื้นที่และอาชีพ ที่ต้องกระตุ้นจิตสำนึกรักษาป่าต้นน้ำ ใช้ประโยชน์จากป่า แหล่งน้ำ (4) ปัจจัยการบริหารจัดการน้ำ ที่ต้องทำประชาพิจารณ์ และ (5) ปัจจัยการบริหารการปกครอง ที่ต้องเอา 2 วิธีมารวมกันไว้ คือ ใช้การสรรหาคนดีและระบบการเลือกตั้ง เชื่อมโยงสิ่งเก่าและสิ่งใหม่ที่มีค่าให้ ผสมกลมกลืนกันให้ได้

ในปี พ.ศ. ถัดมา ผลงานของ ศิริพน โปธิอาภา (2556) เรื่องความร่วมมือในการพัฒนาท้องถิ่นระหว่าง มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดศรีสะเกษ ได้มีการกล่าวถึงความมิติของ ร่วมมือ ขณะที่งานของเรื่องการบริหารจัดการแผนพัฒนาเทศบาล ภายใต้อิทธิพลของนโยบายแห่งรัฐในช่วงปี พ.ศ. 2550-2555: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์ ของ กัตัญญู แก้วหานาม (2556) ยังมีจุดเน้นเหมือนกับผลงานของเขาใน พ.ศ. ที่ผ่านมา ในส่วนของ เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร และสัญญา เคนาภูมิ (2556) ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดการเรียนรู้ของชุมชนด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อยกสถานภาพสู่ความเป็น ศิลปวัฒนธรรมแห่งประชาคมอาเซียน โดยเผยให้เห็นถึงศักยภาพการจัดการเรียนรู้ ขั้นตอนการจัดการ เรียนรู้ และรูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพของชุมชนเพื่อยกฐานะ ศิลปวัฒนธรรมชุมชนสู่ความเป็นศิลปวัฒนธรรมอาเซียนของพื้นที่ที่ศึกษา ผ่านผลงานเรื่องกระบวนการจัดการ เรียนรู้ชุมชนด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อยกสถานภาพความเป็นศิลปวัฒนธรรมแห่งประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษา ชุมชนตำบลกันทรวิชัย อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม และทิ้งท้ายด้วยข้อเขียนเรื่องปัญหาและ กระบวนการเพื่อการจัดตั้ง “นครแม่สอด” เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษแห่งใหม่ของประเทศไทย ของ นพพล อัครชาติ, วัลลภ รัชฉัตรานนท์ และสมเกียรติ วันทะนะ (2556) ซึ่งได้สะท้อนให้เห็น กระบวนการในการจัดตั้งนครแม่สอดว่ามีด้วยกัน 7 ขั้นตอน ได้แก่ (1) ขั้นค้นหาและรวบรวมข้อมูล (2) ขั้นสนับสนุนการกำหนดนโยบาย (3) ขั้นกำหนดและวางนโยบาย (4) ขั้นกำหนดสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้อง กับนโยบาย (5) ขั้นนำเอานโยบายไปปฏิบัติ (6) ขั้นการประเมินผลนโยบาย และ (7) ขั้นการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงนโยบาย นอกจากนั้นยังชี้ให้เห็นถึงปัญหาการจัดตั้งนครแม่สอดที่พบมากที่สุดว่าเป็นปัญหาการ ผลัดเปลี่ยนรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศมีผลต่อการจัดตั้งนครแม่สอด ทั้งนี้ ขอให้ตั้งข้อสังเกตด้วยว่าแม้ ข้อเขียนดังกล่าวจะมีระดับของการวิเคราะห์ในระดับท้องถิ่น แต่พื้นที่ (Area) ในการศึกษากลับเป็นพื้นที่นอก ภาคอีสาน

ถัดมาอีกปี กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2557 การศึกษาในประเด็นนโยบายสาธารณะในหมวดย่อยนี้เพื่อมุ่งถึง ชัดสุด เห็นได้จากมีจำนวนข้อเขียนถึง 6 เรื่องในปีเดียว ประกอบด้วยผลงานของ กัตัญญู แก้วหานาม, พิมพ์ ลิขิต แก้วหานาม และจริยา ชาตะสุวัจนานนท์ (2557ก) เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำ แผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาเทศบาลเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ยังมีจุดเน้นของ การศึกษาและการนำเสนอองค์ความรู้ที่มีลักษณะเหมือนเดิม ต่อด้วยข้อเขียนเรื่องปัญหาอุปสรรคในการเข้ามา มีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของ กัตัญญู แก้วหา นาม, พิมพ์ลิขิต แก้วหานาม และจริยา ชาตะสุวัจนานนท์ (2557ข) ต่อด้วยข้อเขียนของ สถาพร เริงธรรม (2557) เรื่องธรรมนูญประชาชนคนอำนาจเจริญกับการส่งเสริมการปกครองตนเองของประชาชนในท้องถิ่น ที่ได้สังเคราะห์ข้อมูลแล้วนำมาจัดทำและนำเสนอเป็น “ตัวแบบอำนาจเจริญ” หรือ “อำนาจเจริญโมเดล”

โดยแบ่งระยะการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ (1) ระยะเริ่มต้น เป็นระยะของการพัฒนาความเข้มแข็งของขบวนการชุมชนและสภาองค์กรชุมชนตำบล ประกอบด้วย การร่วมกันสรุปบทเรียนและความล้มเหลวของการพัฒนาที่ผ่านมา การเสริมสร้างภาวะผู้นำ การสร้างชุดทำงานทางวิชาการและการระบุปัญหา/ความต้องการของประชาชน การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม และสร้างความเชื่อมโยงกับกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ (2) ระยะดำเนินงาน เป็นระยะของการจัดทำ และการนำเอาธรรมนูญประชาชนคนอำนาจเจริญไปปฏิบัติ เมืองประกอบ 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การจัดทำข้อตกลงร่วมกันของประชาชนในท้องถิ่น การแปลงธรรมนูญประชาชนคนอำนาจเจริญมาเป็นเป้าหมายของการพัฒนาร่วมกัน การจัดทำแผนพัฒนาฯ ของประชาชน การบูรณาการร่วมกับแผนพัฒนาจังหวัดและท้องถิ่นของหน่วยงานราชการ และการใช้แผนร่วมกันระหว่างประชาชนและหน่วยงานของรัฐ และ (3) ระยะขยายผล ซึ่งเป็นระยะสุดท้ายของการดำเนินงานตามตัวแบบอำนาจเจริญหรืออำนาจเจริญโมเดล เมืองประกอบ 2 องค์ประกอบ ได้แก่ การทบทวนผลการดำเนินงานในรอบปีที่ผ่านมาในรูปแบบของการร่วมกันถอดบทเรียนการดำเนินงาน และการเพิ่มเครือข่ายการดำเนินงาน

จากนั้น นพพล อัครชาติ (2557) ได้เสนอผลงานเรื่องกระบวนการกำหนดนโยบายเพื่อการจัดตั้ง “นครแม่สอด”: ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชนชั้นนำในราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นภาคต่อจากปี พ.ศ. 2556 โดยในรายละเอียดแล้วไม่มีความแตกต่างจากงานที่นำเสนอเมื่อ ปี พ.ศ. 2556 มากนัก หากแต่มีข้อเสนอแนะที่เป็นรูปธรรมและสามารถนำมาเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจเพื่อนำไปปฏิบัติได้มากกว่า นอกจากนั้นยังมีผลงานของ พรสวรรค์ ปิยนันท์ศักดิ์ (2557) เรื่องการมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการขององค์กรส่วนปกครองท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และปิดท้ายความรื้อแรงของประเด็นนี้ด้วยผลงานเรื่องการพัฒนาแบบการป้องกันยาเสพติดโดยประชาชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษาบ้านฮองฮี ต.ยางตลาด อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์ ของ คณอง พิลุน (2557) โดยข้อค้นพบที่น่าสนใจ คือ รูปแบบในการป้องกันปัญหาเสพติดโดยการนำแนวคิดที่เป็นรูปแบบทั้งภาครัฐและภาคประชาชนมาผสมผสานและพัฒนาเป็นรูปแบบของชุมชนในการป้องกันยาเสพติด เช่น การจัดตั้งเครือข่ายกลุ่มตาสับปะรด กลุ่ม อปพร. กลุ่มสารวัตรและตำรวจบ้านที่ทำงานร่วมกับผู้นำชุมชน ทำหน้าที่ติดตามดูแลพฤติกรรมเสี่ยงของกลุ่มเยาวชนหรือบุคคลที่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด หรือ รูปแบบ “สุม 4 สุม KLA” ที่ประกอบไปด้วย สุม 4 คือ สายใยจากครอบครัว ผู้นำ เครือข่ายชุมชน และกฎระเบียบชุมชน ส่วน สุม KLA คือ Knowledge (ความรู้) Learning (การเรียนรู้) Attitude (ทัศนคติ) โดย คำว่า “สุม” นั้น หมายความว่า “สุมไม้” ซึ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรมของท้องถิ่นภาคอีสาน สุมจึงแทน “เกราะในการป้องกัน” โดยกลุ่มเสี่ยงที่สำคัญที่สุดคือ กลุ่มเยาวชน ตัวสุม คือเกราะป้องกันเยาวชนให้ปลอดภัยจากยาเสพติด แล้วตัวเยาวชนเองก็ควรมีความรู้และทัศนคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับปัญหาเสพติดโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน บวกกับการขับเคลื่อนร่วมกันของสายใยจากครอบครัวซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นทำงานร่วมกับผู้นำ เครือข่ายชุมชน โดยมีกฎระเบียบชุมชนเป็นบรรทัดฐานร่วมกันนั่นเอง

เข้าสู่ช่วงปลายของระยะเวลาที่ทำการศึกษา ซึ่ง 3 ปีสุดท้าย กล่าวคือ พ.ศ. 2558-2560 ประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะยังคงเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการในอีสาน แม้ในปี พ.ศ. 2558 จะมีเพียงข้อเขียนเรื่อง Collaborating Urban Farming Networks: To Promote Community Gardens

and Alternative Markets as Theaters of Social Action ของ Boossabong (2015) ที่สะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือของเครือข่ายการ Urban Farming ในกรุงเทพฯ ที่มุ่งสร้างแหล่งผลิตทดแทนภายในเมืองและสร้างตลาดทางเลือก ผ่านทุนทางสังคมที่เป็นทรัพยากรสำคัญสำหรับการทำงานร่วมกันในเรื่องนี้ก็ตาม ทว่าถัดมาในปี พ.ศ. 2559 และปีสุดท้าย แวดวงวิชาการก็ยังให้ความสนใจในประเด็นนี้อยู่ โดยจะเห็นได้จากผลงานของ กตัญญู แก้วหานาม, จริยา ชาศะสุวัจนานนท์ และพิมพ์ลลิต แก้วหานาม (2559) ที่ได้มีการนำเสนอเรื่องแนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมภาคประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยวิธีการศึกษาและระดับของการวิเคราะห์เป็นอย่างเดียวกันกับผลงานชิ้นที่ผ่านมา ในปี พ.ศ. 2557 เรื่องปัญหาอุปสรรคในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังที่ได้กล่าวถึงไป นอกจากนั้นยังมีข้อเขียนเรื่องการเสริมสร้างบทบาทขององค์กรชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ของ สถาพร เริงธรรม (2559ก) ที่ได้ศึกษาการส่งเสริมให้ประชาชนเกิดการรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนและการกระจายอำนาจให้องค์กรชุมชนรับผิดชอบในการจัดทำบริการสาธารณะบางอย่างแทนเทศบาล ซึ่งผลการศึกษาปรากฏว่าองค์กรชุมชนได้มีการดำเนินการตามแนวทางที่กำหนด โดยเริ่มต้นจากการจัดทำแผนชุมชน การรับรองแผนชุมชน การนำเสนอแผนให้เทศบาลพิจารณา การปรับปรุงแก้ไขแผนการปฏิบัติการตามแผน และการกำกับติดตามประเมินผลร่วมกับเทศบาล ผลที่เกิดขึ้นคือ ทำให้ประชาชน และองค์กรชุมชนที่มีความเป็นพลเมืองผู้มีความรับผิดชอบต่อชุมชนของตนเอง และสามารถพึ่งพาตนเองเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ให้กับชุมชนของตนเองได้เพิ่มมากขึ้น

ในช่วงสุดท้ายของระยะเวลาการศึกษาของงานวิจัยนี้ ปิดท้ายด้วยข้อเขียนเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อเสริมสร้างธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ของ ประภัสสร ดาเวสเรษฐ (2560) ซึ่งได้สะท้อนว่าประชาชนภายใต้ขอบเขตของการศึกษา ได้มีส่วนร่วมครบตามองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาล และข้อเขียนเรื่องการสร้างความร่วมมือในการบริหารจัดการท้องถิ่น: สรรพแนวปฏิบัติในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของปิยะพงษ์ บุษบงก์, สุนทรชัย ขอบยศ, พบสุข ชำของ, วชิรวัฒน์ อาริยะสิริโชติ, อลงกรณ์ วรรคแสง และวนิดา พรหมหล้า (2560) ได้สะท้อนสิ่งที่น่าสนใจหลายประการ อาทิ ความร่วมมือที่สร้างโดย อบท. เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในภูมิภาคนี้และมีลักษณะที่ค่อนข้างเป็นทางการ ทว่า ในความเป็นทางการมีความไม่เป็นทางการซ่อนอยู่ หรือ ท้องถิ่นริเริ่มความร่วมมือเองได้ แต่ยังคงต้องการการสนับสนุนเชิงนโยบายจากส่วนกลาง หรือ การสร้างความร่วมมือผ่าน MOU เป็นเสมือนแพชชั่นใหม่ทางการบริหาร รวมไปถึงความคุ้มค่าของความร่วมมือมีมากกว่ามิติทางเศรษฐศาสตร์

5. หมวดยอยัจัยนำออก

การศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ หมวดนโยบายสาธารณะในหมวดยอยัจัยนำออกที่กำลังกล่าวถึงอยู่นี้ กล่าวได้ว่าไม่เหมือนกับหมวดยอยัจัยนำออกที่ผ่านมาและไม่เหมือนหมวดยอยัจัยนำออกที่กล่าว กล่าวคือ ในหมวดยอยัจัยนำออกนี้ ประเด็นที่ได้รับความสนใจจากนักรัฐประศาสนศาสตร์ในอีสาน ตั้งแต่ พ.ศ. 2547-2560 มากที่สุด คือ ประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีจำนวนข้อเขียน 13 เรื่อง หรือร้อยละ 7.07 จากจำนวนข้อเขียนในหมวดนี้ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ข้อเขียนในประเด็นดังกล่าวได้รับความสนใจจากแวดวงวิชาการ

มากกว่าข้อเขียนในประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะที่ถูกศึกษาภายใต้หมวดย่อยนี้เพียง 1 เรื่องเท่านั้น อนึ่ง ในการสะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพองค์ความรู้ของหมวดนี้ อาจมีการอธิบายโดยกระโดดข้ามประเด็นไปมา ดังนั้น จึงขอให้ผู้อ่านระมัดระวังในการทำความเข้าใจในส่วนนี้ด้วย

ในปี พ.ศ. 2547 พิชันดร นิตยสุทธิ (2547) ได้เสนอผลงานในประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่องสิทธิพลเมืองกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติภายใต้ภาวการณ์ขยะมูลฝอยของเทศบาลนครขอนแก่น ซึ่งนับว่าเป็นผลงานเรื่องแรกของการศึกษาในหมวดย่อยนี้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2549 ประสิทธิ์ คุณุรัตน์ (2549ก, 2549ข) ได้นำเสนอ 2 ผลงาน ได้แก่ เรื่องการปรับปรุงและจัดทำแผนที่สภาพการใช้ที่ดินระดับตำบล โดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศสี จังหวัดมหาสารคามและจังหวัดสุรินทร์ ปี 2549 และเรื่องการปรับปรุงและจัดทำแผนที่สภาพการใช้ที่ดินระดับตำบล โดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศสี จังหวัดยโสธรและจังหวัดอำนาจเจริญปี 2549 ในประเด็นเกี่ยวกับเดียวกัน และในปีเดียวกัน ประภาศ แสนทอง (2549) ก็ได้เสนอผลงานเรื่องการดำรงชีวิตของครัวเรือนภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านเงื่อนไขคุณธรรม จังหวัดอุดรธานี ในประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ จากนั้นในปี พ.ศ. 2550 ประสิทธิ์ คุณุรัตน์ (2550) ก็ยังได้เสนอผลงานเรื่องการจัดทำแผนที่สภาพการใช้ที่ดินโดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศออร์โธรีสี จังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีขอบเขตของการศึกษาเช่นเดียวกันกับผลงานของเขาในปี พ.ศ. 2549

ว่างเว้นจากการนำเสนอผลงานในหมวดย่อยนี้ไป 1 ปี ต่อมาในปี พ.ศ. 2552 ปิยะพงษ์ บุขบงก์ (2552ค) ได้เสนอผลงานในประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่องนโยบายการจัดการสิ่งแวดล้อมบนฐานของทุนทางสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: แนวคิดและวิธีการบริหารงานที่เป็นเลิศ (Best Practices) ซึ่งถือเป็นข้อเขียนเรื่องเดียวในปีนั้นของหมวดย่อยนี้ โดยพยายามอธิบายฐานแนวคิดและนำเสนอกรณีตัวอย่างที่โดดเด่นในมิติของการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบนฐานของทุนทางสังคม ด้วยการเชื่อมโยงสิ่งแวดล้อมเข้ากับเศรษฐกิจชุมชน วิธีการประกอบอาชีพและสิทธิชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกรณีของสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวชุมชนแบบยั่งยืน การส่งเสริมการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการหนุนเสริมการจัดการป่าชุมชน

ต่อจากนั้นมาในปี พ.ศ. 2554 ทั้งสองประเด็นได้รับความสนใจในการศึกษาภายใต้หมวดย่อยนี้ โดย วีระกุล ขายผา (2554ข) ได้เสนอผลงานประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่องศูนย์วิจัยและพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะที่สองผลงานจาก ประจวบ จันทรหมื่น (2554ข, 2554ก) ได้นำเสนอในประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ เรื่องโครงการพระราชดำริกับการถ่ายทอดสู่ท้องถิ่น จังหวัดศรีสะเกษ และเรื่องการขยายผลพื้นที่ต้นแบบโครงการพระราชดำริสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

ในปี พ.ศ. 2555 มีความชัดเจนว่าประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นที่ได้รับความสนใจอย่างมาก โดยจำนวนข้อเขียน 3 ใน 4 เรื่องได้อุทิศหน้ากระดาษแก่ประเด็นดังกล่าว เริ่มจากผลงานสองเรื่องของ วีระกุล ขายผา (2555ข, 2555ก) เรื่องศูนย์วิจัยและพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเรื่องการวิจัยและพัฒนาความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการลุ่มน้ำขององค์การบริหารจัดการลุ่มน้ำสาขาและองค์การปกครองท้องถิ่น ตามด้วยผลงานของ ประโยชน์ ส่งกลิ่น

(2555) เรื่องนโยบายสาธารณะยุคหลังสมัยใหม่: ศึกษากรณีนโยบายสาธารณะเชิงปรึกษาหารือขององค์กรชาวบ้านอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกหินลาด จังหวัดมหาสารคาม ทั้งนี้ ขอให้ตั้งข้อสังเกตว่า ประโยชน์ สังกัดได้นำเสนอผลงานที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับผลงานชิ้นนี้แล้ว นั่นคือ ผลงานในปี พ.ศ. 2554 เรื่องนโยบายสาธารณะยุคหลังสมัยใหม่ ที่อยู่ในหมวดย่อยที่กล่าวถึงภาพรวมของนโยบายสาธารณะ ขณะที่การศึกษาประเด็นนโยบายสาธารณะภายใต้หมวดย่อยนี้เป็นผลงานของ ประจวบ จันทร์หมื่น (2555) เรื่องการส่งเสริมการรับรู้และประยุกต์ใช้แนวทางการทำเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

การเปิดแข่งขันเป็นประเด็นหลักในการศึกษาภายใต้หมวดย่อยนี้ ก็ยังคงเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2556 โดยในปีนี้ ประเด็นนโยบายสาธารณะถูกศึกษามากกว่าประเด็นคู่แข่งเพียงเรื่องเดียว ซึ่งประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกศึกษาโดย วีระกุล ชายผา (2556) ในผลงานที่มีลักษณะเช่นเดียวกันกับผลงานที่เคยนำเสนอมาเมื่อปี พ.ศ. 2555 นั่นคือ เรื่องศูนย์วิจัยและพัฒนากาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในขณะที่ผลงานเรื่องการนำนโยบายการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปปฏิบัติ: กรณีศึกษาการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดกาฬสินธุ์ ของ ปาริชา มารีเคน (2556ก) และผลงานของ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2556) เรื่องการเปลี่ยนแปลงประชาคมหมู่บ้าน: การขยายตัวและความยั่งยืนในชุมชน บ้านคุ้ม ตำบลคูเมือง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เป็น 2 ผลงานที่ศึกษาในประเด็นนโยบายสาธารณะ

เช่นเดียวกันกับปีที่แล้ว ในปีนี้ผลงานวิชาการถูกนำเสนอภายใต้ประเด็นทั้งสองอย่างละเรื่อง โดยปิยะพงษ์ บุขบงก์ (2557) ได้นำเสนอผลงานโดยเน้นเกี่ยวกับการพัฒนาเมือง ซึ่งสะท้อนผ่านการขับเคลื่อนนโยบายพัฒนาเมืองกรุงเทพฯ เปรียบเทียบกับการขับเคลื่อนนโยบายพัฒนาเมืองในภูมิภาค และมีการกล่าวถึงทิศทางที่ผ่านมามของนโยบายพัฒนาเมืองและข้อเสนอแนะสำหรับทศวรรษหน้า ในชื่อเรื่องนโยบายพัฒนาเมืองในประเทศไทยในทศวรรษที่ผ่านมา ขณะที่ในอีกประเด็น กรุงไท นพรัตน์ (2557) ได้เสนอผลงานเรื่องแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี

ว่างเว้นจากการศึกษาทั้ง 2 ประเด็น ในปี พ.ศ. 2558 แต่เมื่อถึง 2 ปีหลังสุด ดูเหมือนว่าแวดวงรัฐประศาสนศาสตร์ในอีสานจะให้ความสนใจในประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะเป็นพิเศษ โดยมีข้อเขียนเพียงปีละเรื่องเท่านั้นที่ยังคงประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นั่นคือ ผลงานของ ชัคตัตถ์ วยะสวัสดิ์ (2559) และผลงานของ จิราพร บาร์ศรี, ธรรมรัตน์ สินธุเดช, สุรศักดิ์ ชะमारัมย์ และภักดี โพธิ์สิงห์ (2560) เรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาพื้นที่ด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม และเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มแม่น้ำชี กรณีศึกษา: ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ตามลำดับ โดยงานเรื่องแรกได้สะท้อนถึงกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมกับภาคีในพื้นที่ที่ศึกษาว่ามีขั้นตอนในการดำเนินงาน จำนวน 8 ขั้นตอน คือการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ การจัดเวทีประชุมการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้นำชุมชน การจัดหาเอกสารเผยแพร่ การเผยแพร่แผนที่ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดทำกลยุทธ์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการติดตามความก้าวหน้าการนำกลยุทธ์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติไปใช้ประโยชน์ ขณะที่การศึกษาประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะเป็นผลงานเรื่องกระบวนการนำนโยบาย

สาธารณะไปสู่ชุมชนท้องถิ่น: มุมมองสำหรับการตัดสินใจของนักบริหารรัฐกิจเพื่อสร้างความเข้มแข็งของฐานรากในสังคมไทย ในปี พ.ศ. 2559 ของ นพพล อัครชาติ และอัครวิทย์ ศาสนพิทักษ์ (2559) ที่สะท้อนว่าการจะยอมรับนโยบายจากส่วนกลางมาเป็นนโยบายของชุมชนท้องถิ่นและการนำมาปฏิบัติในสภาพแวดล้อมของแต่ละชุมชนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดการพัฒนาและเข้มแข็งเป็นฐานรากที่มั่นคงของประเทศได้นั้น ต้องมีกระบวนการขั้นตอนในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติในระดับจุลภาคคือชุมชนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย ขั้นระดมพลัง ขั้นการปฏิบัติ และขั้นการสร้างความเป็นปึกแผ่น และในปีเดียวกัน สถาบันพระธรรมนูญ (2559ข) ได้เสนอผลงานเรื่ององค์การชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ศึกษากรณี: โครงการเทศบาลเล็กในเทศบาลใหญ่ เทศบาลนครขอนแก่น ซึ่งภายหลังจากที่ได้มีการดำเนินงานโครงการฯ นี้ องค์การชุมชนได้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติ และและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดทำบริการสาธารณะ 3 ประการคือ 1. ความเป็นพลเมืองเพิ่มขึ้น 2. มีการยกฐานะเป็นหุ้นส่วนกับเทศบาลในการจัดทำบริการสาธารณะ และมีความรับผิดชอบต่อชุมชนเพิ่มมากขึ้น และในปีถัดมา นั่นคือปี พ.ศ. 2560 ยุวเรศ หลุดพา (2560) ได้เสนอผลงานเรื่องความสำเร็จของนโยบายสาธารณะสู่ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นไทย ในขณะที่ ชนาใจ หมั่นไธสง และสุกัญญา เอ็มอัมธรรม (2560) และ พบสุข ชำของ (2560ค) นำเสนอผลงานเรื่องความร่วมมือเพื่อการพัฒนาทางวิชาการระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว: บทบาทการพัฒนาประเทศของกลุ่มองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเรื่องเหตุผลของการควมรวมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในบริบทสากลตามลำดับ ซึ่งผลงานเรื่องแรกนั้นได้สะท้อนการทำงานของคณาวในองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวว่ามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยมีลักษณะการทำงานที่ทำให้รัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวยอมรับ นอกจากนั้นยังเป็นกลุ่มคนที่มีทัศนคติที่ดีต่อความร่วมมือทางวิชาการระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ส่วนในข้อเขียนเรื่องหลังได้นำเสนอเหตุผลที่นำมาใช้สนับสนุนนโยบายการควมรวมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในบริบทสากล และสะท้อนว่าไม่สมเหตุสมผลต่อการใช้เหตุผลด้านเศรษฐศาสตร์เพียงด้านเดียวมาเป็นเหตุผลรองรับข้อเสนอการควมรวมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในบริบทสากล

6. หมวดย่อยข้อมูลป้อนกลับ

ผ่านไปถึง 3 ปีนับจากระยะเวลาแรกเริ่มที่งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญ ข้อเขียนเรื่องแรกของหมวดย่อยนี้จึงปรากฏ โดยในปี พ.ศ. 2550 พันธเรศ ธรรมสอน (2550ก) ได้เสนอผลงานเรื่องการประเมินผลโครงการซึ่งเป็นผลงานเรื่องเดียวในปีนั้น ถัดมาในปี พ.ศ. 2552 ถึง 2554 ดูเหมือนผลงานของ ปิยะพงษ์ บุชบงก์ ทั้งผลงานเดี่ยวและผลงานร่วมจะมีความโดดเด่นในช่วงเวลานี้เป็นอย่างมาก โดยข้อเขียน 5 เรื่องจากทั้งหมด 6 เรื่อง สะท้อนถึงให้เห็นภาพของประโยคดังกล่าว ซึ่งในปี พ.ศ. 2552 ข้อเขียนเรื่องปัญหาธรรมาภิบาลในกระบวนการนโยบายสาธารณะในระดับชุมชนท้องถิ่น: สะท้อนผ่านปัญหาการมีส่วนร่วมในภาคปฏิบัติของ ปิยะพงษ์ บุชบงก์ (2552ง) ได้ถูกนำเสนอ และเป็นผลงานเรื่องเดียวในปีนั้นที่ถูกนำเสนอ ในปีถัดมา ปิยะพงษ์ บุชบงก์ (2553ข) ก็ได้นำเสนอผลงานอีกเรื่องชื่อการตรวจสอบการดำเนินนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยสภาเยาวชน: การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของท้องถิ่นด้วยพลัง

เยาวชน อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางความโดดเด่นของ ปิยะพงษ์ บุชบงก์ บนเวทีวิชาการในหมวดย่อยนี้ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2553) ก็ได้นำเสนอผลงานเรื่องบทบาทที่คาดหวังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอนาคต โดยมี การกล่าวถึงธรรมชาติ พัฒนาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนั้น ยังได้นำเสนอบทบาทที่คาดหวังของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพร้อมทั้งให้ข้อคิดบางประการต่อบทบาทที่คาดหวังในอนาคตดังกล่าว ถัดมาอีก 1 ปี นั่นคือ ในปี พ.ศ. 2554 ปิยะพงษ์ บุชบงก์ และจตุรงค์ ศรีสุธรรม (2554ก, 2554ข) ก็ได้นำเสนออีก 2 ผลงาน เรื่องการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบของการเมืองและนโยบายสาธารณะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านเศรษฐกิจ สังคมและระบบนิเวศหลังรัฐประหาร และเรื่องการวางแผนพัฒนาภูมิภาคในระยะเปลี่ยนผ่าน: การเปลี่ยนแปลงและอุปสรรค

ว่างเว้นจากการนำเสนอผลงานในหมวดย่อยนี้ 1 ปี ต่อมาในปี พ.ศ. 2556 ข้อเขียนเพียงเรื่องเดียวชื่อ แนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารการพัฒนาเมืองของเทศบาลนครสกลนคร ของ ชชาติชัย อุดมกิจมงคล (2556) ก็ได้ให้ความสนใจประเด็นนี้ และการศึกษานโยบายภายใต้หมวดย่อยนี้ก็เงียบไปเมื่อถึงปีถัดมา อย่างไรก็ตาม นับว่ามีสีสันยิ่ง เมื่อเข้าสู่ 3 ปีสุดท้ายของขอบเขตด้านระยะเวลา โดยในช่วงดังกล่าวมีข้อเขียนที่ให้ความสนใจ ประเด็นนโยบายภายใต้หมวดย่อยนี้ถึง 7 เรื่อง แบ่งเป็นงานที่ถูกเสนอในปี พ.ศ. 2558 ถึง 3 เรื่อง และปีที่ เหลือแบ่งเป็นปีละ 2 เรื่อง

ในปี พ.ศ. 2558 ประกอบด้วย ผลงานของ ชนาใจ หมั่นไธสง (2558) เรื่องสองทศวรรษของความ ร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทย-สปป. ลาว พัฒนาการและผลสะท้อนของนโยบาย ตามด้วยผลงานของ กตัญญู แก้วหานาม และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม (2558) เรื่องรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการติดตาม ตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดกาฬสินธุ์ และผลงานของ วชิรวิทย์ อาริยะศิริ โขติ (2558) เรื่องการพัฒนานโยบายและกลไกเพื่อส่งเสริมสภาเด็กและเยาวชนตำบลต้นแบบ กรณีศึกษา ตำบลเลิงแฝก อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเรื่องแรกในสองเรื่องหลังได้สะท้อนรูปแบบการมีส่วนร่วม ในการติดตามตรวจสอบผ่านการจัดซื้อจัดจ้างของเทศบาลเมืองบัวขาวและเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ว่ามีรูปแบบ การติดตามตรวจสอบการจัดซื้อจัดจ้างแบบไม่เป็นทางการ และรูปแบบการมีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบ การจัดซื้อจัดจ้างแบบผ่านตัวแทนในเทศบาลแรก ส่วนการติดตามตรวจสอบการดำเนินงานด้านการจัดซื้อจัด จ้างของเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จะทำโดยผ่านอาสาสมัครตรวจสอบการบริหารงาน (อสต.) ส่วนข้อเขียนเรื่อง หลังนั้นได้มีการนำเสนอ “เลิงแฝกโมเดล” ซึ่งเป็นโมเดลในการพัฒนานโยบายและกลไกเพื่อส่งเสริมสภาเด็ก และเยาวชนตำบลต้นแบบ โดยมีกระบวนการสำคัญ ได้แก่ (1) การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการร่วมเพื่อ นำไปสู่การขับเคลื่อนสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบลโดยกลไกนโยบาย (2) การพัฒนาและเสริมศักยภาพ กลไกนโยบายขับเคลื่อนสภาเด็กและเยาวชนตำบล (3) การออกแบบแนวนโยบายร่วมกันโดยกลไกเพื่อพัฒนา สภาเด็กและเยาวชนตำบล และ (4) นำแนวนโยบายไปร่วมปฏิบัติร่วมกันและมีการติดตามประเมินผลเป็น ระยะ ถัดมาในปี พ.ศ. 2559 นพพล อัครฮาด (2559) เสนอข้อเขียนเรื่องกระบวนการขับเคลื่อนการจัดทำ บริการสาธารณะระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับคณะทำงานชุมชนบนพื้นฐานแนวคิดการบริการสาธารณะแนว ใหม่: กรณีศึกษาโครงการชุมชนตัวอย่างวัฒนธรรมสันติวิธีตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งได้ สะท้อนว่าหน่วยงานภาครัฐควรให้การสนับสนุนด้านการติดตามตรวจสอบและการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการ

ต้นตัวและขับเคลื่อนการทำงานไปบนพื้นฐานของกลไกวัฒนธรรมชุมชน ขณะที่คณะทำงานชุมชนเองก็ต้องมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้การทำงานระหว่างการพัฒนาขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการทำงานที่เหมาะสม อันนำไปสู่การเกิดกระบวนการขับเคลื่อนการจัดทำบริการสาธารณะ และตามด้วยข้อเขียนเรื่องแนวทางการเสริมสร้างสำนักพลเมืองของประชาชนในการติดตามตรวจสอบการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา เทศบาลเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ของ กัตัญญุ แก้วหานาม และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม (2559) ซึ่งได้สะท้อนแนวทางการเสริมสร้างและยกระดับสำนักพลเมืองของประชาชน รวมถึงแก้ไขปัญหาต่างๆ ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการท้องถิ่น 7 ประการ ดังนี้ (1) จัดเวทีสำหรับการให้ความรู้แก่ประชาชนในเรื่องบทบาทหน้าที่ของประชาชน (2) ต้องกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นและต้องปฏิรูปท้องถิ่น (3) พยายามสร้างความเป็นตัวแทนหรือความรู้สึกของความเป็นตัวแทนของประชาชนให้มากขึ้น (4) จัดการกับระบบสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งในตัวผู้ส่งสาร ตัวสาร และผู้รับสาร (5) กระตุ้นหรือขยายสัญญาณที่ดีที่ต่อสำนักพลเมืองในระดับต่างๆ (6) เพิ่มการรับรู้ทางเศรษฐกิจและความรับผิดชอบทางด้านงบประมาณ และ (7) ปลุกฝังจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองผ่านระบบการศึกษา ประเพณี วัฒนธรรม การกล่อมเกลாத่างสังคม หรือแผนงานโครงการต่างๆ และในปีสุดท้ายของระยะเวลาการศึกษานี้ ประเด็นนโยบายสาธารณะได้ถูกกล่าวถึงจากนักวิชาการสองท่าน นั่นคือ สัญญา เคนาภูมิ (2560ก) เรื่องการประเมินผลนโยบายสาธารณะ: หลักการ รูปแบบ และวิธีการ และ พบสุข ขำทอง (2560ก) เรื่องการกำหนดนโยบายและการสร้างความยั่งยืนในการดำเนินนโยบายด้านการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดเล็ก: ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบประเทศอังกฤษและประเทศไทย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งนี้

จากการอภิปรายในหัวข้อก่อนหน้า นำมาซึ่งการให้ข้อเสนอแนะ ทั้งนี้ เนื่องจากผู้เขียนได้อภิปรายในทุกหมวดย่อยของการศึกษานโยบายสาธารณะ ดังนั้น ในหัวข้อนี้จึงจะให้ข้อเสนอแนะตามหัวข้อที่อภิปรายในแต่ละหมวดย่อย ดังนี้

1. หมวดย่อยที่กล่าวถึงภาพรวมของนโยบายสาธารณะ เวลาผ่านไปถึง 13 ปี กล่าวคือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2548-2560 ข้อเขียนทางวิชาการทั้งหมดได้อุทิศหน้ากระดาษในการนำเสนอในประเด็นเดียวกัน นั่นคือ ประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่าองค์ความรู้ในประเด็นภาพรวมของนโยบายสาธารณะในภาคอีสานส่วนหนึ่งยังเป็นเพียงการกล่าวถึงความหมาย วิวัฒนาการ แนวทางการศึกษา กรอบแนวคิดการศึกษา และตัวแบบในการศึกษานโยบายสาธารณะเพียงเท่านั้น แต่ยังมีอีกส่วนหนึ่งที่มีความพยายามไปให้ไกลกว่าสิ่งที่เคยเป็นมาตลอดระยะเวลา 13 ปี หรือนานกว่านั้น และแน่นอนว่าการวิเคราะห์นโยบายและการวางแผนแบบปรึกษาหารือและนโยบายสาธารณะแนวการตีความเป็น 2 ผลงานที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามดังกล่าว ดังนี้แล้ว แม้นักวิชาการในแถบนี้เริ่มมีความกล้าบางแล้วในการจะออกจากพื้นที่ปลอดภัย ที่มีการศึกษาเพียงเชิงประจักษ์นิยมดังเช่นแต่ก่อน ทว่านี่ยังคงถือเป็นแสงแรกของการก้าวออกจากร่มเงาของการศึกษารูปแบบที่ว่าเท่านั้น เช่นนี้ การคงความกล้าเอาไว้และนำเสนอผลงานที่มีความแตกต่าง

อย่างสม่ำเสมอ โดยใช้แนวทางภายใต้กระบวนทัศน์ใหม่ๆ ที่ไม่ใช่เฉพาะปฏิธานนิยมหรือหลังปฏิธานนิยมก็อาจทำให้เกิดผลงานที่สะท้อนถึงความเป็นอีสานในมิติใหม่ๆ เพื่อแก้ปัญหาและตอบสนองต่อความต้องการอย่างรอบด้านภายใต้บริบทอีสานก็เป็นได้

2. หมวดย่อยสภาพแวดล้อม ตั้งแต่ พ.ศ. 2552-2560 ในการศึกษาประเด็นนโยบายสาธารณะภายใต้หมวดย่อยสภาพแวดล้อม คงปฏิเสธไม่ได้ว่าการให้ภาพใหม่แก่ทุนทางสังคม ทั้งในการใช้รับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจ หรือมีฐานะที่เป็นทรัพยากรในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างหนึ่ง อีกทั้งยังเป็นเสมือนเป็นกาที่เชื่อมตัวแสดงนโยบายและผู้มีส่วนได้เสียของการบริหารจัดการเข้าหากัน เป็นสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นท่ามกลางพลวัตของบริบทในอีสาน อย่างไรก็ตาม แม้จะกล่าวได้ว่าประเด็นนโยบายสาธารณะจะเป็นประเด็นที่ถูกศึกษามากที่สุด ทว่าเมื่อมองในเชิงตัวเลข กลับพบว่าการศึกษาในหมวดย่อยนี้ได้รับความสนใจน้อยที่สุดจากแวดวงวิชาการ ดังนั้น แม้จะมีความยุ่งยากอยู่บ้างในการจะมองให้เห็นสภาพแวดล้อมที่ห้อมล้อมกระบวนการทางนโยบายสาธารณะทั้งกระบวนการ กระนั้น การมองให้เห็นภาพรวมที่ไม่เฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะเท่านั้นก็เป็นเรื่องที่สำคัญ นี่เองที่จะทำให้เห็นสิ่งใหม่ ๆ ที่ถูกสะท้อนจากพื้นที่ที่ทำการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นในภาคอีสานหรือภูมิภาคอื่น ๆ

3. หมวดย่อยปัจจัยนำเข้า ข้อเขียนในหมวดย่อยนี้ได้เผยให้เห็นข้อสังเกตประการสำคัญในการศึกษานโยบายสาธารณะ นั่นคือ การมาก่อนของนโยบายนอกจากจะส่งผลกระทบไปยังส่วนรวมในระบบสังคมแล้ว อาจนำมาซึ่งประเด็นปัญหาใหม่ ๆ อันนำไปสู่การระบุถึงปัญหาหรือความต้องการแบบใหม่ หรือหากกล่าวในแง่ของตัวแบบระบบแล้ว นั่นคือ ปัจจัยนำออกเดิมนำมาซึ่งปัจจัยเข้าใหม่นั้นเอง ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจที่จะต่อยอดผลงานจากผลงานเรื่องเดิมที่นำเสนอมาแล้ว ซึ่งจะเป็นการขุดลึกลงถึงรากของปัญหาและประเด็นท้าทายที่เกิดขึ้นในแต่ละสมัย

4. หมวดย่อยกระบวนการ กล่าวได้ว่าการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะภายใต้หมวดย่อยกระบวนการมากที่สุดหากไปนับการศึกษาประเด็นนี้ในหมวดย่อยภาพรวม ดังนั้น จึงเป็นที่น่าสนใจและควรพิจารณาสาเหตุของปรากฏการณ์ดังกล่าว ทั้งนี้ หากกล่าวตามกรอบของงานวิจัยที่เป็นฐานของบทความนี้ หมวดย่อยกระบวนการจะกล่าวถึงการกำหนดข้อเสนอแนะนโยบาย การสร้างความชอบธรรมให้กับนโยบาย และกล่าวถึงกระบวนการทางการเมืองหรือการบริหารที่เกิดขึ้นในชั้นกระบวนการตามกรอบเชิงระบบของ David Easton (1965 อ้างถึงใน ปิยะพงษ์ บุขบงก์, 2552) ดังนั้น หัวข้อเหล่านี้จึงสะดวกต่อการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในรูปแบบกรณีศึกษาที่ถูกกำหนดโดยขอบเขตของพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา อย่างไรก็ตาม จากการอภิปรายที่ผ่านมาในหมวดย่อยนี้ทำให้เห็นว่า ข้อเขียนทางวิชาการที่ถูกเสนอส่วนใหญ่เป็นการศึกษาที่อาศัยรูปแบบกรณีศึกษา ทว่าการศึกษาในรูปแบบอื่น ๆ กลับถูกละเลย ดังนั้นแล้ว แวดวงรัฐประศาสนศาสตร์ในอีสานก็ควรที่จะมีการนำเสนอผลงานที่อาศัยการศึกษาในรูปแบบอื่น เช่น การต่อยอดแนวคิดหรือพัฒนารอบการศึกษานโยบายที่ได้จากการศึกษาแต่ละกรณี การสังเคราะห์ประเด็นหรือศึกษาพัฒนาการ รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงด้านกระบวนการของนโยบายที่ถูกศึกษามาแล้วในอดีตด้วย

5. หมวดย่อยปัจจัยนำออก ทั้งสองประเด็นที่โดดเด่นภายใต้การศึกษาของหมวดย่อยนี้ ข้อเขียนที่ถูกนำเสนอมีลักษณะที่คล้ายกันทั้งคล้ายกันในหมวดย่อยนี้และหมวดย่อยก่อนหน้า นั่นคือ ส่วนใหญ่มุ่งตอบ

คำถามเชิงกรณีศึกษา โดยเฉพาะข้อเขียนในประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ข้อเสนอแนะจึงเป็นสิ่งที่กล่าวไปแล้วในหมวดก่อนหน้านี้ ทว่าในประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ แม้ส่วนหนึ่ง จะยังก้าวไม่พ้นการศึกษาแบบกรณีศึกษา แต่ส่วนที่เหลือก็พยายามให้สร้างความหมาย คำอธิบาย และให้ มุมมองเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะในภาพกว้าง

6. หมวดย่อยข้อมูลป้อนกลับ กล่าวได้ว่าการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะในหมวดย่อยนี้ เดินไปด้วยกันเสมอทั้งการศึกษาในรูปแบบกรณีศึกษาและการศึกษาในรูปแบบอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ดังเช่น อภิปรายไปแล้วในหมวดย่อยปัจจัยนำเข้าที่ว่าความมาก่อนของนโยบายอาจนำมาซึ่งประเด็นปัญหาใหม่ ๆ อันนำไปสู่การระบุถึงปัญหาหรือความต้องการแบบใหม่ ดังนั้น การต่อยอดผลของการศึกษา ด้วยมุมมองแบบ ใหม่ ๆ หรือศึกษาในมิติใหม่ ๆ ถือว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ด้วยข้อจำกัดในเรื่องเทคโนโลยี ทำให้การนำเสนอข้อมูลที่มีขนาดใหญ่เช่นนี้เป็นไปอย่างน่าเบื่อและไม่ น่าสนใจ กระนั้นก็ตาม ผู้เขียนเชื่อเหลือเกินว่ามีโอกาสสูงมากสำหรับการก้าวพ้นข้อจำกัดดังกล่าว ดังนั้น ผู้เขียนจึงหวังว่าจะได้เห็นการนำเสนอผลงานทางวิชาการ ไม่ว่าจะเป็นงานวิจัย ข้อเขียนทางวิชาการ หรือ ผลงานอื่นๆ ในเชิงวิชาการที่มีความน่าสนใจมากขึ้น มีความหวือหวาน่าสนใจไปกว่าวิธีการที่บทความนี้ได้ นำเสนอ

เอกสารอ้างอิง

- กตัญญู แก้วหานาม, จริยา ชาตะสุวัจนานนท์ และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม. (2559). แนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมภาคประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสาร การเมืองการปกครอง*, 6(2), 70-69.
- กตัญญู แก้วหานาม, พิมพ์ลิขิต แก้วหานาม และจริยา ชาตะสุวัจนานนท์. (2557a). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาเทศบาลเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (รายงานวิจัย). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กตัญญู แก้วหานาม, พิมพ์ลิขิต แก้วหานาม และจริยา ชาตะสุวัจนานนท์. (2557b). ปัญหาอุปสรรคในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสาร รัฐประศาสนศาสตร์*, 12(2), 117-145.
- กตัญญู แก้วหานาม. (2550). การศึกษาพัฒนาแหล่งเรียนรู้และบทเรียนท้องถิ่น: กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นชุมชนผู้ไท ตำบลหนองห้วย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- กตัญญู แก้วหานาม. (2555a). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาล: ศึกษาเปรียบเทียบเทศบาลนครขอนแก่นกับเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์. *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์*, 10(2), 39-65.
- กตัญญู แก้วหานาม. (2555b). นโยบายสาธารณะ. กาฬสินธุ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์.
- กตัญญู แก้วหานาม. (2556). การบริหารจัดการแผนพัฒนาเทศบาล ภายใต้อิทธิพลของนโยบายแห่งรัฐในช่วง

- ปี พ.ศ. 2550-2555: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- กตัญญู แก้วหานาม. (2557). การวางแผนกลยุทธ์และการบริหารโครงการ. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กตัญญู แก้วหานาม และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม. (2558). รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการติดตามตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์*, 4(2), 82-98.
- กตัญญู แก้วหานาม และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม. (2559). แนวทางการเสริมสร้างสำนึกพลเมืองของประชาชนในการติดตามตรวจสอบการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา เทศบาลเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2558). *เรื่องมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ พ.ศ. 2558*. กรุงเทพฯ: วงศ์สว่างพับลิชชิง แอนด์ พรินติ้ง.
- กรุงไท นพรัตน์. (2557). แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 7(3), 1-13.
- กิติรัตน์ สีหพันธ์. (2548). ความสัมพันธ์ของการเขียนประวัติศาสตร์ลาวกับนโยบายจินตนาการใหม่. *มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*, 24(4), 104 - 115.
- คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. (2558). *ประวัติความเป็นมาของหลักสูตรสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*. ค้นเมื่อ 14 พฤศจิกายน 2560 จาก http://pa.rmu.ac.th/index.php?option=com_content&view=article&id=22&Itemid=34
- ศราวุธ พลโคตร. (2557). ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดตั้งจังหวัด กรณีศึกษา อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา. นครราชสีมา: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- คะแนน พิลุน. (2557). การพัฒนารูปแบบการป้องกันยาเสพติดโดยประชาชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษาบ้านฮองฮี ต.ยางตลาด อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ การประชุมวิชาการมหาสารคามวิจัย ครั้งที่ 10, ฉบับพิเศษ*, 211-220.
- จิตรลดา ไชยะ. (2557). การกำหนดยุทธศาสตร์สำหรับการรณรงค์ให้ใช้จักรยานในชีวิตประจำวันของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- จิราพร บาริศรี, ธรรมรัตน์ สินธุเดช, สุรศักดิ์ ชะมารัมย์ และภักดี โพธิ์สิงห์. (2560). การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในกลุ่มแม่น้ำชี กรณีศึกษา: ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 11(2), 97-108.
- จิรวรรณ เจริญสุข. (2554). ความต้องการและอุปสรรคของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองและเขตชนบทต่อการเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะในระดับท้องถิ่น: ศึกษาในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองและองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดกาฬสินธุ์ มหาสารคาม และร้อยเอ็ด. มหาสารคาม: วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- ชัคตตรัย ริยะสวัสดิ์. (2559). การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาพื้นที่ด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม. *วารสารราชพฤกษ์*, 14(3), 42-48.
- ชนาใจ หมื่นไธสง. (2558). สองทศวรรษของความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทย-สปป. ลาว พัฒนาการและผลสะท้อนของนโยบาย. *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*, 1(2), 65-84.
- ชนาใจ หมื่นไธสง และสุกัญญา เอ็มอัมธรรม. (2560). ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาทางวิชาการระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว: บทบาทการพัฒนาประเทศของกลุ่มองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 9(1), 259-285.
- ชาติชัย อุดมกิจมงคล. (2556). แนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารการพัฒนาเมืองของเทศบาลนครสกลนคร. *วารสารการบริหารปกครอง*, 2(2), 76-96.
- ธัญวรัตน์ แจ่มใส. (2556). นโยบายสาธารณะและการวางแผน. ศรีสะเกษ: วิทยาลัยกฎหมายและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- นพพล อัครชาติ, วลลภ รัฐฉัตรานนท์ และสมเกียรติ วันทะนะ. (2556). ปัญหาและกระบวนการเพื่อการจัดตั้ง “นครแม่สอด” เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษแห่งใหม่ของประเทศไทย. *วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์*, 2(2), 32-56.
- นพพล อัครชาติ. (2557). กระบวนการกำหนดนโยบายเพื่อการจัดตั้ง “นครแม่สอด”: ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชนชั้นนำในราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น. *วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์*, 1(2), 117-148.
- นพพล อัครชาติ. (2559). กระบวนการขับเคลื่อนการจัดทำบริการสาธารณะระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับคณะทำงานชุมชนบนพื้นฐานแนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่: กรณีศึกษาโครงการชุมชนตัวอย่างวัฒนธรรมสันติวิธีตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. *วารสารการบริหารท้องถิ่น*, 9(1), 59-82.
- นพพล อัครชาติ และอัศวินท์ ศาสนพิทักษ์. (2559). กระบวนการนำนโยบายสาธารณะไปสู่ชุมชนท้องถิ่น: มุมมองสำหรับการตัดสินใจของนักบริหารรัฐกิจเพื่อสร้างความเข้มแข็งของฐานรากในสังคมไทย. *วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์*, 3(1), 1-41.
- ประกาศ แสนทอง. (2549). *การดำรงชีวิตของครัวเรือนภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านเงื่อนไขคุณธรรม จังหวัดอุดรธานี*. อุดรธานี: คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- ประจวบ จันทร์หมื่น. (2554ก). *การขยายผลพื้นที่ต้นแบบโครงการพระราชดำริสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ประจวบ จันทร์หมื่น. (2554ข). *โครงการพระราชดำริกับการถ่ายทอดสู่ท้องถิ่น จังหวัดศรีสะเกษ*. ศรีสะเกษ: คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- ประจวบ จันทร์หมื่น. (2555). *การส่งเสริมการรับรู้และประยุกต์ใช้แนวทางการทำเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ*. ศรีสะเกษ: มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

- ประภัสสร ดาเวเศรษฐ์. (2560). การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อเสริมสร้างธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารบัณฑิตศึกษา*, 14(65), 215-224.
- ประโยชน์ ส่งกลิ่น. (2554). นโยบายสาธารณะยุคหลังสมัยใหม่. วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประโยชน์ ส่งกลิ่น. (2555). นโยบายสาธารณะยุคหลังสมัยใหม่: ศึกษากรณีนโยบายสาธารณะเชิงปรึกษาหารือขององค์กรชาวบ้านอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกหินลาด จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม: วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประโยชน์ ส่งกลิ่น. (2557). นโยบายสาธารณะแนวการตีความ. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.
- ประสิทธิ์ คุณรัตน์. (2549ก). การปรับปรุงและจัดทำแผนที่สภาพการใช้ที่ดินระดับตำบล โดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศสี จังหวัดมหาสารคามและจังหวัดสุรินทร์ ปี 2549. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประสิทธิ์ คุณรัตน์. (2549ข). การปรับปรุงและจัดทำแผนที่สภาพการใช้ที่ดินระดับตำบล โดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศสี จังหวัดยโสธรและจังหวัดอำนาจเจริญ ปี 2549. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประสิทธิ์ คุณรัตน์. (2550). การจัดทำแผนที่สภาพการใช้ที่ดินโดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศออร์โธรี จังหวัดอุดรธานี. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปาริชา มารีเคน. (2556ก). การนำนโยบายการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปปฏิบัติ: กรณีศึกษา การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 7(3), 59-72.
- ปาริชา มารีเคน. (2556ข). *การบริหารการพัฒนา*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ปิยะพงษ์ บุขบงก์, ธวัชชัย ป้องศรี, กันตา วิลาชัย, Matthew F. Taylor, จุฑามาศ มละครบุรี, จตุรงค์ ศรีสุธรรม และสรารุช เชื้ออ่อน. (2553). การเฝ้าระวังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและนโยบายสาธารณะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. มหาสารคาม: ศูนย์ศึกษาการเมืองท้องถิ่นอีสาน วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปิยะพงษ์ บุขบงก์, สุนทรชัย ขอบยศ, พบสุข ช่างของ, วชิรวัฑดี อาริยะสิริโชติ, อลงกรณ์ อรรคแสง และวนิดา พรหมล้ำ. (2560). การสร้างความร่วมมือในการบริหารจัดการท้องถิ่น: สำนักรวบรวมปฏิบัติในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปิยะพงษ์ บุขบงก์. (2552ก). การกำหนดนโยบายสาธารณะ: กระบวนทัศน์ แนวทาง ตัวแบบ กรอบ และเทคนิค. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.
- ปิยะพงษ์ บุขบงก์. (2552ข). *ทุนทางสังคม: การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจ กรณีศึกษา จ.มหาสารคาม ขอนแก่น และร้อยเอ็ด*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ปิยะพงษ์ บุขบงก์. (2552ค). นโยบายการจัดการสิ่งแวดล้อมบนฐานของทุนทางสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: แนวคิดและ วิธีการบริหารงานที่เป็นเลิศ (Best Practices). *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 7(2), 84-115.

- ปิยะพงษ์ บุชบงก์. (2552ง). ปัญหาธรรมาภิบาลในกระบวนการนโยบายสาธารณะในระดับชุมชนท้องถิ่น: สะท้อนผ่านปัญหาการมีส่วนร่วมในภาคปฏิบัติ. *วารสารสหศาสตร์*, 9(2), 28-57.
- ปิยะพงษ์ บุชบงก์. (2553ก). การจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการส่งเสริมการเกษตร: สะท้อนผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 29(3), 34-50.
- ปิยะพงษ์ บุชบงก์. (2553ข). การตรวจสอบการดำเนินนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยสภาเยาวชน: การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของท้องถิ่นด้วยพลังเยาวชน. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ปิยะพงษ์ บุชบงก์. (2555). เครือข่ายนโยบาย (Policy Networks): ทบทวนปฏิสัมพันธ์รัฐ ท้องถิ่น องค์กรพัฒนา และชุมชน. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 2(1), 99-118.
- ปิยะพงษ์ บุชบงก์. (2557). นโยบายพัฒนาเมืองในประเทศไทยในทศวรรษที่ผ่านมา. สถาบันคลังปัญญาด้านยุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต.
- ปิยะพงษ์ บุชบงก์. (2559ก). การวิเคราะห์นโยบายและการวางแผนแบบปรึกษาหารือ: สำนวณอิทธิพล Habermas ในการศึกษา นโยบายและแผน. *วารสารรัฐศาสตร์ มธว.*, 1(1), 113-134.
- ปิยะพงษ์ บุชบงก์. (2559ข). ถอดรหัสนโยบายสาธารณะ: จากเชิงเทคนิคสู่เชิงวิพากษ์ ดีความและปรึกษาหารือ. กรุงเทพฯ: คอมมอนบุ๊ก.
- ปิยะพงษ์ บุชบงก์. (2560). การวิเคราะห์นโยบายและการวางแผนแบบปรึกษาหารือ. กรุงเทพฯ: คอมมอนบุ๊ก.
- ปิยะพงษ์ บุชบงก์. (2552). นโยบายและแผนระดับท้องถิ่น: ฐานคติทางทฤษฎีและสังเขปแนวปฏิบัติ. มหาสารคาม: วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปิยะพงษ์ บุชบงก์. (2553). *สรรพสาระการบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ*. มหาสารคาม: วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปิยะพงษ์ บุชบงก์ และ Frank Fischer. (2559). การวิเคราะห์นโยบายและการวางแผนแบบปรึกษาหารือในการบริหารจัดการท้องถิ่นไทย: บทเรียนแนวปฏิบัติของเทศบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง. วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปิยะพงษ์ บุชบงก์ และจตุรงค์ ศรีสุรธรรม. (2554a). การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบของการเมืองและนโยบายสาธารณะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้านเศรษฐกิจ สังคมและระบบนิเวศหลังรัฐประหาร. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ฉบับพิเศษ*, 72-78.
- ปิยะพงษ์ บุชบงก์ และจตุรงค์ ศรีสุรธรรม. (2554b). การวางแผนพัฒนาภูมิภาคในระยะเปลี่ยนผ่าน: การเปลี่ยนแปลงและอุปสรรค. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 1(1), 129-151.
- ปิยะพงษ์ บุชบงก์ และจาพิกรณ์ เผือกโสภณ. (2552). การวัดอุณหภูมิประชาธิปไตยในท้องถิ่น: นวัตกรรมตรวจสอบการเมืองและการบริหารงานท้องถิ่นโดยชุมชน (รายงานวิจัย). สถาบันพระปกเกล้า.
- ปิยะพงษ์ บุชบงก์ และพิศาล มุกตาร์ศรี. (2553). ทูตทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้การเปลี่ยนแปลง: เปรียบเทียบชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 29(4),

62-78

- ปิยะพงษ์ บุขบงก์ และสุนทรชัย ขอบยศ. (2558ก). นโยบายและการบริหารจัดการท้องถิ่นบนฐานของทุนทางสังคม: ทางเลือกของการพัฒนาท้องถิ่นในศตวรรษที่ 21. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 11(1), 53-83.
- ปิยะพงษ์ บุขบงก์ และสุนทรชัย ขอบยศ. (2558ข). *สถานะและบทบาทของทุนทางสังคมที่สะท้อนความเป็นอีสานในการพัฒนาเมืองที่มีเอกลักษณ์และยั่งยืน: กรณีศึกษา ชุมชนเมืองเก่าในร้อยแก่นสารสินธุ์*. มหาสารคาม: วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พบสุข ชำชอง. (2560ก). *การกำหนดนโยบายและการสร้างความยั่งยืนในการดำเนินนโยบายด้านการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดเล็ก: ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบประเทศอังกฤษและประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- พบสุข ชำชอง. (2560ข). *เหตุผลของการควมรวมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในบริบทสากล*. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 13(2), 161-185.
- พรสรรค์ ปิยนันท์ศักดิ์. (2557). *การมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการขององค์กรส่วนปกครองท้องถิ่นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเมืองศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น*. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พันธเรศ ธรรมสอน. (2550ก). *การประเมินผลโครงการ*. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- พันธเรศ ธรรมสอน. (2550ข). *การวิเคราะห์นโยบาย*. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- พิจันทร์ นิตยสุทธิ. (2547). *สิทธิพลเมืองกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติภายใต้ภาวะการณ์ขยะมูลฝอยของเทศบาลนครขอนแก่น*. *มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*, 22(1), 95-107.
- ยุวเรศ หลุดพา. (2560). *ความสำเร็จของนโยบายสาธารณะสู่ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นไทย*. *วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์*, 4(1), 136-153.
- วชิรวัตรดี อาริยะสิริโชติ. (2558). *การพัฒนานโยบายและกลไกเพื่อส่งเสริมสภาพเด็กและเยาวชนตำบลต้นแบบกรณีศึกษา ตำบลเลิงแฝก อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม (รายงานวิจัย)*. วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วรชยา เชื้อจันทิก. (2554). *การศึกษาพลังชุมชนบนฐานการจัดการของชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านริมบึง ต.ขามมะแกแสง อ.ขามมะแกแสง จ.นครราชสีมา (รายงานวิจัย)*. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- วรุตม์ อิงคถาวรวงศ์. (2557). *การศึกษากำหนดนโยบายไปปฏิบัติ: จากวันนั้น..เราเดินทางมาไกลเท่าไร*. *วารสารการบริหารปกครอง*, 3(2), 71-93.
- วัชรินทร์ สุทธิชัย. (2547). *การวิเคราะห์โครงการและการบริหารโครงการ: แนวคิดและแนวทางเชิงสร้างสัมฤทธิ์ผล (รายงานวิจัย)*. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- วิทยา เจริญศิริ. (2547). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม (รายงานวิจัย)*. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

- วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (ม.ป.ป.). ประวัติวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ค้นเมื่อ 14 พฤศจิกายน 2560, จาก <http://copag.msu.ac.th/th/index.php?BL=aboutcopag/aboutcopag>
- วินัย จำปาอ่อน. (2552). *แนวทางในการพัฒนาชุมชนแออัดในเขตพื้นที่เทศบาลนครอุบลราชธานีโดยการให้การอบรมในรูปแบบศึกษาสงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์. (2520). *การอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยองค์กรของชุมชน กรณีศึกษา 1 ศาลปู่ตาของบ้านห้วยน้ำ ต.ห้วยน้ำคำ อ.ราชสีห์ จ.ศรีสะเกษ* (รายงานวิจัย). มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วีระกุล ชายผา. (2554). *ศูนย์วิจัยและพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ* (รายงานวิจัย). มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วีระกุล ชายผา. (2555ก). *การวิจัยและพัฒนาความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการลุ่มน้ำขององค์การบริหารจัดการลุ่มน้ำสาขาและองค์การปกครองท้องถิ่น*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วีระกุล ชายผา. (2555ข). *ศูนย์วิจัยและพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วีระกุล ชายผา. (2556). *ศูนย์วิจัยและพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ* (รายงานวิจัย). มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ศิริพน โปธิอาภา. (2556). *ความร่วมมือในการพัฒนาท้องถิ่นระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดศรีสะเกษ*. ศรีสะเกษ: มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- ศุภกานต์ โสภภาพร และอลงกรณ์ อรรคแสง. (2562). *สถานภาพองค์ความรู้ของรัฐประศาสนศาสตร์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: พ.ศ. 2547-2560. วารสารการบริหารปกครอง, 8(2), 25-51.*
- สถาพร เริงธรรม. (2557). *ธรรมนูญประชาชนคนอำนาจเจริญกับการส่งเสริมการปกครองตนเองของประชาชนในท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สถาพร เริงธรรม. (2558). *การพัฒนากระบวนการนโยบายสาธารณะภาคประชาชน*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สถาพร เริงธรรม. (2559ก). *การเสริมสร้างบทบาทขององค์กรชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, 11(2), 65-79.*
- สถาพร เริงธรรม. (2559ข). *องค์กรชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ศึกษากรณี: โครงการเทศบาลเล็กในเทศบาลใหญ่ เทศบาลนครขอนแก่น. วารสารราชพฤกษ์, 14(1), 16-24.*
- สถาพร เริงธรรม. (2560). *นโยบายสาธารณะของประชาชน*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2552). *การวิจัยเชิงคุณภาพกับการพัฒนาท้องถิ่น. วารสารศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 17(14), 62-67.*

- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2553). บทบาทที่คาดหวังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอนาคต. *วารสารศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 18(1), 4-11.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2556). การเปลี่ยนแปลงประชาคมหมู่บ้าน: การขยายตัวและความยั่งยืนในชุมชน บ้านคุ้ม ตำบลคูเมือง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร. *วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์*, 32(1), 17-36.
- สัญญา เคนาภูมิ. (2559ก). กรอบแนวคิดการศึกษานโยบายสาธารณะ. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*, 11(33), 1-16.
- สัญญา เคนาภูมิ. (2559ข). การกำหนดนโยบายสาธารณะ: ทฤษฎีและกระบวนการ. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 7(2), 101-126.
- สัญญา เคนาภูมิ. (2559ค). การสร้างกลยุทธ์จากฐานการวิจัยเชิงสำรวจทางการบริหารจัดการ. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 35(2), 282-309.
- สัญญา เคนาภูมิ. (2559ง). นโยบายสาธารณะ: การยุติและการถ่ายโอน. *วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา*, 10(2), 435-455.
- สัญญา เคนาภูมิ และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร. (2560). กรอบแนวคิดการศึกษาการวางแผนและการบริหารแผน. *วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์*, 4(2), 389-411.
- สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. (2554). ประวัติความเป็นมาของสาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. ค้นเมื่อ 14 พฤศจิกายน 2560 จาก http://politic.ubru.ac.th/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=2
- สิทธิชัย ต้นศรีสกุล. (2553). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืน กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารช่อพะยอม*, 21, 51-68.
- สิทธิชัย ต้นศรีสกุล. (2555). การใช้วิถีชุมชนแบบดั้งเดิม เสริมสร้างการบริหารจัดการชุมชนให้เข้มแข็ง กรณีศึกษา บ่อพันขัน จังหวัดร้อยเอ็ด (รายงานวิจัย). วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุนทรชัย ขอบยศ. (2560). *การวางแผนยุทธศาสตร์: แนวคิดและแนวปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพงษ์ พันชะโก, พรสวรรค์ สุวัฒนศรีย์, มาริยา เกาอินปาก, อนุกุล นุ่นภูบาล และพชรมน ใจงามดี. (2555). การพัฒนาศักยภาพชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอมือ จังหวัดเลย (รายงานวิจัย). มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- เสกสรรค์ สนวา. (2553). การศึกษาศักยภาพ สภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด (รายงานวิจัย). มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.
- เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร และสมศักดิ์ พรหมเตือ. (2560). ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรบริหารส่วนตำบล จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์*, 4(3), 501-517.

- เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร และสัญญา เคนาภูมิ. (2556). กระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชนด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อยกสถานภาพความเป็นศิลปวัฒนธรรมแห่งประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาชุมชนตำบลกันทรวิชัย อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 7(1), 197-204.
- เสาวลักษณ์ นิกรพิทยา. (2552). *การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา: องค์การบริหารส่วนตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- Boossabong, P. & Fischer, F. (2016). *Deliberative Policy Analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Boossabong, P. & Matthew, T. (2009). Social Capital-based Policy Making: Theoretical Background and Practices. In *Various Knowledge in Public Administration and Public Affairs*.
- Boossabong, P. (2015). Collaborating Urban Farming Networks: To Promote Community Gardens and Alternative Markets as Theaters of Social Action. In Y. Cabannes (Ed.), *Asian Cities: Cities by and for the People*. Amsterdam University Press.
- Boossabong, P. (2017). Policy Analysis in Thailand: A Comparison of Technical and Local Knowledge. *Journal of Comparative Policy Analysis*, 19(1), 173-183.